

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXV.

ŠTEV. 9.

SEPTEMBER 1915

Vsebina septembrskega zvezka:

1. Fran Albrecht: <i>Na Žalah</i>	385
2. Anton Gaspari: <i>Pesem</i>	386
3. Milan Pugalj: <i>Puder</i> (Konec prihodnjič.)	387
4. Vseuč. prof. dr. Boris Zarnik: <i>O bojih v živalstvu</i> (Dalje prih.)	395
5. Pierre Louys: <i>Prečudna zgodba gospe Esquollieru</i>	401
6. Dr. Fran Ilešič: <i>Jan Hus in Jan iz Nepomuka</i>	409
7. Anton Gaspari: <i>Tuja polnoč</i>	413
8. Dr. J. A. Glonar: <i>Slavistika na Nizozemskem</i>	414
9. I. Š.: <i>Ena o Jerneju Krmižku</i>	417
10. Josip Kostanjevec: <i>Na solčnih tleh</i> . (Dalje prihodnjič.)	423
11. Književna poročila	426

Dr. Jož. A. Glonar: *Šanda Dragan, Lepa Vida. Tragedija*. — Dr. Fr. Ilešič: *Vladimir Treščec, Novele*. — Dr. Gv. Sajovic: *Publikacije „Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“ v Zagrebu za l. 1914*. — Dr. Fr. Ilešič: *Dr. Albert Bazala, Materijalizam ili idealizam u povijesti*. — Dr. Fr. Ilešič: *Dr. Albert Bazala, Etika a narodno gospodarstvo*.

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in odgovorni urednik: Valentin Kopitar.
Upravištvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Fran Albrecht:

Na Žalah.

Spominu A. Medveda.

1.

Nocoj je v meni pekla nepokoj,
obupna bol, ki v prsih kljuje, kljuje.
Nocoj nebo temno brez zvezd žaluje,
brez bratov sem, brez sester jaz nocoj.

Kar bilo je — se ruši pod menoj . . .
In vse in vse — tak nedoumno tuje!
Kam bi se del jaz sam? Ah, naj potuje
nocoj srce na grob samotni tvoj!

Na Žale grem, kjer ti spiš. Ti, o vedi,
nocoj tako sem sam jaz v svoji bedi,
kot ti si bil v prestrašni tisti noči,

ko planil s postelje si ob polnoči
in zastrmel se v prazno témò veš bled:
pred tvojim srcem se je zrušil svet.

2.

In tá hip se je tebi razodelo,
kaj je ljubav sveta, sestre in bratje
in kaj prijatelji, radosti svatje,
in vse — kak bedno, ničevo in velo!

Da sam si bil, sám bóš življenje celo
sred vseh ljudi. Da, kdor najbdlj bogat je,
najgloblji v svojem srcu, tisočkrat je
srce njegovo še bolj osamelo;

in da priklenjen si na te ljudi
in da jih ljubiš in da si jih ljubil
in da si vekomaj ti sám, sám, sám,

da tvoj edini dom je — srca hram! . . .
Tvoj krik je jeknil v morje polnoči,
v valovih teme brez odmeva se izgubil.

3.

Takrat te v srcu je ukaz pozval,
upognil ti je skrušeno koleno,
z detinskim srcem, z vero, vso zeleno,
pred svojim bogom na obraz si pal.

Zagledal si se v tisto sinjo dalj,
kot v sanjo, davnodavno izgubljeno,
ko materi si, dete nebogljeno,
molitev svojo prvo ti jecljal . . .

Nocoj je v meni nepokoj pekla,
ki kakor konja bič me jezno goni. —
Ljubav ti moje duše, ne zatoni,

da ne pogoltne me strašna tema,
ko srce hoče se v srce preliti! —
O ko bi znal moliti, vsaj moliti . . .

Anton Gaspari:

Pesem.

Čez vrhove je šlo,
kot bi šel tih večer,
skozi srca je šlo,
kot bi šel vanje mir. —

Pa so le zgodnje jutranje ure,
ki čakajo solnca pekočega,
ž njim boja vročega
in krvi, srčne krvi;
a nikogar ni,
ki bi dejal:
„O, zvečer se bom spet zakopal!“

Milan Pugelj:

Puder.

Obadnik, sodni uradnik, sedi v brivnici. Vidi se v velikem zrcalu, ki visi pred njim na steni. Bliža se štiridesetemu letu. Debelušen je, v obraz bled, oči rjavih in trudnih. Brivec, suh in dolgolas, se suče okoli njega v belem jopiču in ga brije. Poletno popoldne je. Vrata so nalahko priprta, zunaj pali solnce in ropoče tramvaj, v brivnici pa je hlad in mir. Debela muha zleti nekje s stene in brenči enolično pod stropom. Zapodi se trikrat v okno in odleti nekam na tla.

Brivec splahne Obadniku lica in ga maže z galunom. Nato potisne šop brisače v puder in vleče ž njim po vratu, bradi in licih. Puder se kadi okoli glave in diši tako prijetno in znano. Po takem pudru, si misli Obadnik, po takem pudru je dišala ona.

— Ali naj tudi ostrižem? vpraša brivec.

— Prosim, reče uradnik in zleze globočje v stol.

Brivec ga ogrne z belim prtom, mu skrbno zavije vrat, vzame glavnik in škarje in prične ž njimi enolično sekljati okoli glave. Obadnika prevzame prijetna lenoba in okoli njega še vedno diši iz davnih časov znani puder. Počasi zapre oči, da bi mu ne odletel vanje kak las, in si predoči dekleta, katerega vonj ga okrog in okrog obdaja. Stoji pred njim vitka in velika, bledega obraza, velikih sanjavih oči, tenkih ustnic in s tisto veliko frizuro, ki je bila takrat v modi. Na ramah ima bluzo široko nabrano, a ovratnik visok in prosojen, da sije skozi bela alabasterska koža.

Takrat je bil dijak. Stanoval je pri stari gospodinji nad kavarno s tremi sošolci. Kadar so imeli denar, so pili. Šli so v kabaret in si želeli toliko denarja, da bi si privoščili ž njim eno ali drugo izmed pevk. Nekoč je nastopila družba Rusov. Pevka, ki je pela v ruski narodni noši in ji je bilo ime Tatjana, je očarala vse štiri. Obadnik je postal tedaj pesnik. Pisal je večinoma sonete in se podpisaval pod nje „Dobra duša“. Najmanjši med sošolci, Franci po imenu, je sklenil, da se vsled nesrečne ljubezni usmrti. Neko popoldne, ko se je razvilo njegovq hrepenenje najbujneje, je odpel pas, hodil bled in prepadel po sobi in opletal ž njim po mizi in stoli. Večkrat je obstal pred umivalno mizo, gledal obupano po njej in se nazadnje odločil. Zgrabil je zeleno steklenico, kjer so

imeli raztopljen kisli hipermanganski kalij, s katerim so izpirali usta in umivali zobe, silno bled nastavil ozko in okroglo grlo na usta in pričel z odločno kretnjo požirati. Ko se mu je zdela mera primerna, je postavil steklenko na svoje mesto, vrgel pas v kot in legel na posteljo. Zvečer ga je bolel trebuh.

Proti polnoči so prišli nekoč tihi in zaljubljeni v kavarno pod stanovanjem. Zof ni bil v njej, mize so bile pločevinaste, stoli leseni in obdrgnjeni. Sedli so nasproti prazne kase. Gostov ni bilo mnogo in še ti so bili trudni od vina, dremotni in čemerni. Od stropa dol je gorela plinova luč in komaj segala s svojimi bledimi žarki do vlažnih in črnih kotov. Prišel je zaspan in brkat natak in jih vprašal, česa želijo. Naročili so štiri steklenice piva. Največji med njimi, ki je hodil v osmo šolo in mu je bilo ime Viktor, je popravil črnoobrobljeni nanosnik in rekel:

— Tako, ko se izkaže, kateremu od nas daruje Tatjana svoje simpatije, drugi trije odstopimo in ne motimo več tistega, ki se bo topil v sreči in blaženosti. Do takrat pa delaj vsak, kakor veš in moreš, da se pririješ v eldorado. S tem prepričanjem napijam.

Trčili so in turobno kimali.

Med tem je prišla kasirka in sedla za pult. Visoka, bleda, s sanjavimi velikimi očmi, z rokami kakor popir, s tenkim vratom, kostanjevimi bogatimi lasmi, z ozkimi ustnicami. Prijatelji so gledali in strmeli. In čim bolj so gledali in strmeli, tem slabše se je godilo podobi uboge in nedolžne Rusinje Tatjane, ki se je topila v njihovih srcih v črno noč pozabljenja in prezira. Zakaj jasno je bilo vsem v prvih trenutkih: Če je Tatjana lepa, potem je ta kasirka krasna, a če je Tatjana krasna, je gotovo kasirka božanska. Kar je bilo za mizo čuti, so bili najprvo tihi in globoki vzdih občudovanja. Ko so se jim za prvi hip napile oči njene lepote, so pomaknili stole od vseh štirih strani bliže k mizi, združili glave in momljaje govorili:

- Krasno dekle, moj bog!
- Homerska lepotica!
- Čudo narave!

Samo Obadnik je molčal, molčalo pa ni njegovo srce. Vrelo in kipelo je v njegovih prsih in že drugi dan so se vlile pesmi kakor povodenj. Pisal je in komaj je dohajala roka krilatega duha, ki je govoril v rimanih vrstah brez mere in kraja. Do konca tedna je nastala že pesmarica, obsegajoča šestintrideset sonetov, nekaj gazel in daljšo odo brez rim in s prostim ritmom. Naslov se je glasil: Klici srca. Pesmi. Zložila „Dobra duša“.

Sedmošolec Peter, najstarejši med njimi in že bradat, je prinesel prvo podrobnejšo vest. Dejal je, da je zvedel na zvit način od gospodinje, kako je kasirki ime in odkod je doma. Vsi so pili z očmi besedo iz njegovih ust.

— Kranjica je, a ime ji je Greti.

Ob tej priliki je položil Franci prst na čelo in rekel:

— Sicer pa vprašam še nocoj natakarka.

To se je res zgodilo. Franci je povedal, kar je slišal o kasirki, in vprašal, če je res.

Natakarka, star kavarniški hajduk, je zamahnil z roko in zaklel.

— E, znal vrag, odkod je ona. Pravi, da se kliče Greti, a ne vem, če ve še sama, kako so jo krstili. Mogla bi reči, da ji je ime tudi Doli, Karmen ali vrag znal kako. Lahko zaradi tega i njej i nam.

Te besede so zbudile med prijatelji gorko milosrčje za kasirko. Malo so premislili in že so bili vsi edini v tem, da jo „kavarniški hajduk“ zalezuje, ali ona je ponosna in niti z mazincem, ki je sicer ravno tako umazan kot vsi drugi prsti, se ji ne sme natakarka bližati ali se je celo dotakniti. Obadniku pa je dalo to nov povod za pesmi. Slikal je v nadaljnjih sonetih močvirje, iz katerega zraste bela lilija. Njen cvet je čist kakor angelski plašč in Greti je cvet, katerega utrga — to daj Bog — edino on, ki ga bo znal čuvati, ki ga bo nosil na rokah, dokler ga ne objame groba noč. Nastala je druga pesmarica. Na naslovni strani je bilo zapisano: Novi klici srca. Pesmi. Zložila „Dobra duša“.

Prve dni po prvem so malo več pili in prišli okoli enajste ure v kavarno izdatno pogumnejši in podjetnejši, kakor so bili navadno. Spotoma so sklenili, da napišejo Greti list in ga dajo natakarkarju, ki ji ga takoj odda. Napitnino za to uslugo so določili na groš. Šumno in hrupno so privršali to pot skozi vrata, kasirko so glasno in smehljaje globoko pozdravili in odvršali v ozki separe. Naročili so pivo. Ko so ostali sami, je privlekel Peter iz žepa karte, jih premešal in rekel:

— Pred kogar pade srčni as, tisti bo pisal.

In metal je dolgo brez uspeha. Končno je priletel as na splošno veselje pred Francija, ki je takoj razgrnil po mizi list popirja in pisal. Prebrali so vsi in bili zadovoljni.

— Povabili smo jo, je dejal Obadnik, ki je šel po natakarka, in ugibajoč zganil glavo in ramo. Bomo videli, če pride.

Natakarka je nesel pismo. Ne more se reči, da je bilo občutje njihovega pričakovanja prijetno. Prejšnja vinska navdušenost in pod-

jetnost se je naenkrat izkadila in po telesih vseh se je razlilo nervozno drhtenje, kakor spreletava človeka, ko stoji pred velikim, pa neznanim dogodkom. Prsti so jim trepetali in Viktor, ki je čutil potrebo, da jih na nekaj opozori, je bil hripav in se je nepretrgoma odkašljeval. Govoril pa je tako:

— Gospoda! Ta trenotek je važen. Isto, kar je veljalo za Tatjano, veljaj za Greto. Od kraja vsi, ko se ona odloči, samo eden. Velja!

Vstali so in si segli v roke. Hipi nervoznega pričakovanja so tekli dalje. Onstran vrat je škrtnil stol in vsi so se plašno spogledali. Posamezen od njih je naenkrat iztegnil in napel vrat, vrgel glavo navzgor in široko pogledal. Čez čas se je opravičil:

— Zdelo se mi je, da je nekaj zašumelo.

Nazadnje so se vrata res odprla in Greti jih je lastnoročno zaprla. Smehljala se je in obstala. Peter je skočil na noge in rekel slovesno:

— Posebna čast mi je, da predstavim gospodični Greti sebe in svoje tovariše. Ta tukaj je sedmošolec in pesnik Obadnik . . .

Peter je predstavil vse po vrsti, Franci je vlekel izza mize stol, in ker ni šlo z lepa, se je po domače in skozi zobe pridušil. Greti je sedela med njimi. Roke je prekrižala in se naslonila s komolci na mizo. Njene vlažne zelenkaste oči so se smehljale in modrikaste gube pod očmi so ji trepetale. Lica so bila mirna in bela, ustne blede, poteze krog njih trudne. Iz njene bluže, iz njenih rok in iz glave pa je dihal vonj pudra, ki se je zdel pesniškemu Obadniku kakor neviden oblak, v katerem plavajo poleg boginje štirje srečni zemljani. Govorica ni dobro tekla, neprenehoma se je spotikala in zapenjala, ker je bila tovarišija vsled Grete, ki se je zdela vsem posebno lepa, preveč vznemirjena in drhtava. Poznalo se je, da vsa četvorica skupaj še ni vajena žensk in še manj občevanja ž njimi. Sošolci so brez potrebe izdajali svojo ljubezen, ki jo treba pred žensko vendar skriti na dno srca, da jo miče tajnost in da jo išče sama. Peter je izdajal skrivnost Obadnika, Obadnik Petrovo, Viktor je povedal, kako se je izrazil včeraj, predno sta šla spat, Franci o Greti, in Franci je že zijal, da čim hitreje odkrije skrivno željo Viktorjevo. Med tem pa je uganil Obadnik vendar modro zadevo. Sklenil je, da bo on med tem, ko bodo njegovi prijatelji tiščali v Greto, popolnoma nevsiljiv. To svojo mirnost vzdrži tako dolgo, da jo Greti opazi in se zanjo tudi z besedo pozanima.

Odpeljali so se na velikonočne počitnice. Pripetilo se je, da se je vrnil Obadnik dan kasneje nego njegovi trije tovariši. Čakali so ga na postaji in za pozdrav mu je povedal Viktor:

— Greti je rekla, da bi bila srečna, če bi jo imel ti vsaj na pol toliko rad, kakor ima ona tebe.

O sladka, o veselo pretresljiva novica! Obadnik pobledi, Obadnik pordeči, prsi se mu širijo, a v glavi mu nekaj kipi, kakor bi vrelo po možganih močno vino. Ona . . . o vsi bogovi, ki so si jih kdaj izmislili ljudje! Njegova je, njegova je . . . in samozavest raste. Osvojil je njeno srce z izrednim, odrekljivim postopanjem. Izkazalo se je, da je njegova metoda najboljša. Dobil jo je.

Šli so v kavarno. Pozdravili so jo pri kasi in stopili v separe. Obadnik je prosil tovariše, naj se razgube in ga puste z njo za nekaj časa samega. Odšli so drug za drugim in prišla je Greti. Sedla je tik njega na stol, prekrizala roke na prsih in naslonila glavo na steno. Gledala je v strop — mirna, bleda, sanjava.

Po Obadniku je kipela kri. Vedel je, da lahko reče besedo in odgovor bo pravi. In izpregovoril je:

— Dekle, rad te imam!

Z obema rokama je segel po njej in jo privil k sebi. Lovil je njena usta, a umikala se je in branila. Zdaj jih je ujel, zdaj je pritisnil nanje svoje. O divna slast minute bežne! In po dolgem poljubu se je oglasil hripavo:

— In ti? Ali me imaš rada?

Odgovorila je turobno in kratko:

— Pa da!

Vstala je in odšla. Tovariši so se vrnili in Franci je dejal:

— Sedel sem v kavarni in držal Obzor narobe.

Viktor in Peter sta hodila po dvorišču. Čestitali so vsi trije Obadniku, ki je veselo zardel užival svojo mlado srečo. In spomnili so se Jože, katerega je treba o dogodku obvestiti.

Ta Joža je bil po postavi ciklop, po srcu pa jagnje. Služboval je kot poslovodja v večjem parnem mlinu zunaj mesta. Ljubil je črno obleko s posebno širokimi hlačami. Pod pravilnim nosom je imel male brčice, spodnja ustnica je bila močno izpodkrožena, zobje rumenkasti, ploščati in močni. O očeh mu je bil nekdo natvezel, da so posebno lepe, ker so tako modre kakor pomladansko nebo. Še lepše pa bi bile, če bi bile večje. Zaradi tega je ob slovesu, zlasti kadar se je poslavljaj od dam, čudno debelo pogledoval, kakor bi se hotel kregati. Njegove roke so bile tolike, da so iskali

njegovi prijatelji-študentje zanj usnjenih rokavic po prodajalnah celega mesta, a jih niso našli. Po srcu pa je bil blag in plemenit človek. Prijatelju bi bil dal vse, kar je imel. Tovariši so mu rekli „oblak“, to pa zaradi tega, ker je prišel ponje zvečer, ogrnjen v ogromen površnik, ki mu je segal globoko doli do gležnjev. V širokih hlačah, v prostranem površniku, v katerega se je lovila sapa, in širokem klobuku je res vihral po trotoarju kakor črn oblak.

Že prihodnji večer so mu predstavili Greto. Sedeli so ž njim v separeju in pili bakersko vodico, najboljšo vino bližnjih krajev. Ta večer, ko so imeli Jožo na sredi, je vladalo med njimi drugo življenje nego sicer, ko so pili tihi in ponižni vsak svojo stekleničico slabega obmorskega piva. Govorili so na glas, smejali se „homersko“ in peli narodne pesmi. Greti je bila Joži všeč. Ko je ni bilo poleg, je pripomnil, da se mu zdi znana, a da se ne more spomniti odkod. Izgovoril si je pri Obadniku pravico, da sme poljubljati zdaj in kasneje njeno roko. In čez dan jima je ponudil svojo mesečno sobo. Kako popoldne se lahko v njej snideta.

In tako je pričela cvesti nežna ljubezen. Ko je sedel Obadnik včasih v sobi tik okna in se učil, mu je naenkrat udaril na uho mili in znani glas:

— Božidar!

Dvignil se je, pogledal na cesto in videl smehlaj Grete, ki je šla gologlava nekam dalje. Kako je znala oprijeti krilo, da je padlo po dolnjem životu in nogah s tako gracijoznostjo, kakršne še ni nikoli videl! In ta njena nežna in vilinska vitkost, njeni kostanjevi lasje, njena bleda lica, kako ga je to mamilo, opajalo in navduševalo!

Nekoč zvečer, ko je ždel nad knjigami, mu je prinesla umazana kavarniška dekla v beli kuverti belo vizitnico, kjer je pisala Greti: Solnce moje! Pridi skozi kavarno, da te pozdravim vsaj z očmi! Tvoja, Tvoja . . .

Po prvem sestanku, ki sta ga imela v sobi Jože, je bil Obadnik še omamljenejši. V šoli, na izprehodih in doma se mu je nepretrgoma zdelo, da plava okoli njega njen vonj. On je zavil vanj kakor v nevidno nebeško meglo, stkanó iz tisočih tančic, ki so jih napredle srečne zvezde njegove ljubezni. Ta ljubezen je bila nežna, nesebična in nepregrešna. Mikalo ga je, da bi svojo ljubljenko le negoval, le pestoval, le božal in objemal ali klečal pred njo, skrival svoj obraz v njenem naročju in poljubljal njene roke. In ko je govoril z Jožo po prvem sestanku ž njo, je dejal zmagoslavno:

— Ona je nedolžna!

— Beži! se je krohotal Joža. Za modrega sem te imel, če boš pa tako govoril, boš kmalu ob ves kredit. Kako pa veš?

In Obadnik je ponovil in zavihtel kazalec po zraku.

— Nedolžna je. Vem pa tako! Daj mi častno besedo, da molčiš kakor grob!

— Evo ti roke!

Obadnik je polglasno povedal:

Vprašala je: Ti, kako pa dobita mož in žena otroke? Bilo pa je je pri tem strašno sram. Legla je na obraz na tvojo posteljo, še v tilnik je zardela in tiščala dlani na lica. Komaj sem jo zopet spravil po konci. Jasno je, da je nedolžna, ali ne?

Joža se je krohotal na ves glas in tolkel Obadnika po rami.

— Ti, Božidar, je hlatal vmes, znaš že nekaj latinsko in grško se učiš, bereš modre može, ženska te pa tako potegne, da si še bolj rumen in zelen kakor otrok. Saj tega nihče ne reče, da bi bila Greta zoprna, ampak vsak vendar ve, da je ona . . .

Tu je izgovoril Joža prvič tisto strašno besedo, ki je pretresla Obadniku mozeg in mu odjedla celo noč spanja. Naenkrat mu je bilo, kakor bi ga zagrabila surova roka in ga vrgla s trdne ceste v vrtinec brez dna. Misлил je dolgo sam, vso noč je prereševal, zjutraj je budil prijatelje in se ž njimi posvetoval. In srečen, presrečen je bil, da je slišal od njih isto, kar je bil odredil sam in kar je tako iskreno želel slišati še od drugega. To namreč, da bi bila ona . . ., je brez podlage. On že pozna take ženske, tovariši jih tudi poznajo, ali med takimi in njo ni primere. Tega, kar najdeš tukaj, ne najdeš tam, in narobe. Tudi gnile klice ne izslediš, tudi ne trohice, ki bi ti zbudila sum. Ona je tiha, turobna ljubica. Ona ljubi in trpi pri tem. Njeno srce je bolno od ljubavi in krvavi nepretrogoma v tajnih bolečinah. Greti je vzvišeno dekle, njo je treba dvigniti iz teh tal, spraviti jo moramo v druge razmere.

In tako je pričel Obadnik premišljati o tem, da bi zapustila Greti kavarno in se vdinjala v kako prodajalno. Najprimernejše so se mu zdele modne trgovine za žensko manufakturo. In med tem je obžaloval, ker še ni samostojen, ker nima službe, nima mesečne plače. Kako bi rešil vso stvar z eno odločno potezo! In hodeč po sobi je zavzdignil roko in zaklical predse:

— Vzel bi jo za ženo!

O tem, da bi šla iz kavarné v trgovino, je Greti povedal. Bila sta dopoldne zunaj mesta na izprehodu. Ona se je zlagala kavar-narju, da gre k šivilji, on pa je spravil knjige pri stari branjevki

in zanemari šolo. Sedela sta na klopi v mestnem parku. Pred njima so cvele rože, nebo pa je bilo oblačno in temno. Od juga je potegnila zdaj in zdaj močna sapā in završala po akacijah, kakor bi se zapletla v njihove cvetoče vrhove in ne mogla naprej.

Ko je Greti čula, kaj hoče od nje Obadnik, je postala še tišja in še zamišljenejša, kakor je bila navadno. Ni trajalo dolgo in že je pričela utripati z dolgimi trepalnicami. Oči so se ji zasolzile in rekla je pridušeno in jako žalostno:

— Kako težko, kako težko je! Tako rada te imam, tako rada, a ti si še dijak . . . Kaj hočeva početi?

Obadnik se je nenadoma razburil, pogledal je v stran, kjer je stala restavracija, če ga morda z vrta kdo opazuje, in zavzdignil je svoj ogorčeni glas:

— Greti, če si se že nad kom motila, če se še boš nad kom motila, nad mano se ne boš nikoli motila! Veruj meni tako, kakor verujem jaz tebi! Ni veletoka, ki bi izpodvril mojo vero. Tvoje besede pa so me zadele, kakor da mi je kdo zalučil v prsi sulico.

Greti ga je potegnila za roko k sebi in se mu skozi solze nasmehljala:

— Kako te imam rada, kako rada!

Vzela je njegovo roko med svoje in jo božala.

— Ali pa ti veš, da bom takrat jaz stara in vela žena, ko boš samostojen mož? Te noči, ki jih prečujem, pijejo mojo kri.

Obadnik je gledal ogorčeno, iztrgal svojo roko iz njenih in otrsnil kljubovaje svojo mlado glavo. Vzkliknil je tragično:

— Proketo življenje!

In po presledku je stisnil pesti, vil ustnice in sikal skozi zobe:

— Ali jaz mu kljubujem, mu bom kljuboval, zapomni si! Zmagati hočem jaz, to je moja deviza!

Pričelo je deževati in oba sta bila brez dežnikov. Greti se je ozrla na bližnjo restavracijo, odprla svojo torbico, iskala po njej in potegnila iz nje robec. Obadnika je dež in slučaj, da sta oba brez dežnikov in da ima on samo tri krajcarje v žepu, neprijetno zmedel.

— Tam je restavracija, je rekel čudno. E, nič! Poldne bo takoj, domov je treba!

(Konec prihodnjič.)

Vseuč. prof. dr. Boris Zarnik:

O bojih v živalstvu.

Nekak svet zase, v bioloških ozirih precej ostro ločen od vseh drugih živali, tvori najmnogoličnejši in najzanimivejši rod členovcev, žuželke. Ni ga okolja, najsibodo snežišča planin ali gozdi in šume njihovega vznožja ali prostrane livade in žitna polja ali podzemske jame, kjer bi ne našli najraznovrstnejših in najrazličnejše prilagojenih žuželk. Sicer se hranijo žuželke po veliki večini od rastlinskih snovi, no, vendar nahajamo tudi dokaj rodov, ki so pravi roparji, toda roparji v domačem okrožju, njihov plen so do malih izjem druge rastlinojede žuželke. Le najpredrznejši roparji naskakujejo tudi druge večje živali.

Kar so zveri med sesalci, to so hrošči - brzci med žuželkami. Vsakdo gotovo pozna onega palec dolgega temnobarvenega zlato se svetečega hrošča z jajčasto zaokroženim telesom, ki ga je videti poleti po polju, pa tudi po cestah ob robu njiv, kako teka brzo sem in tja, ne meneč se za razne zapreke, ki jih mora prekoračiti na svojem potu, bakreni krešič je to, eden največjih zastopnikov iz rodu brzcev; kdor ga je prijel v roko, se je najbrže tudi seznanil z neugodno dišečo tekočino, ki jo izbrizga, ako mu preti nevarnost. Navadni plen krešičev so vsakovrstni ogrci, razni manjši hrošči in gosence. Pa tudi na gliste se spravijo večji brzci brez strahu. Odlični francoski poznavalec žuželk Fabre popisuje boj krešičev (*carabus auratus*) z glisto. Komaj zaslutijo mastnega črva, planejo nanj in se ga oklenejo s svojimi čeljustnimi kleščami. Najsi se glista še tako brani in izločuje sliz, brzci ne izpuste, kjer so se zagrizli. Glista, ki je seveda mnogo močnejša, otepava, se zvija in se valja po prahu s svojimi napadalci vred; hrošči si pri tem svoj lepí suknjič popolnoma pomažejo, vsi so prašni in blatni, a ne popuste, nego vedno krepkeje stiskajo svoje klešče. Naposled se enemu posreči pregrizniti debelo kožo in glistino mišičje. Iz rane se ulije temnordeča kri¹, pomešana z iztrebki iz črev in s slizasto tekočino iz telesne dupline, zmes, ki jo hrošči s slastjo vsrkavajo. Preje napeto glistino telo splahne po izstopu telesnih sokov ter izgubi vso gibčnost. Nemoteni ga sedaj hrošči parajo s svojimi kleščami

¹ Zemeljska glista in razni drugi črvi-kolobarniki imajo rdečo kri in sicer je snov, ki ji daje to barvo, ista kakor pri vretenčarjih — hemoglobin — le da je pri črvih raztopljena v krvni tekočini, dočim je vezana pri vretenčarjih na krvna telesa.

in ga razdele na posamezne kosce. Sedaj se prične pojedina. Pa hrošči se pri njej ne obnašajo posebno dostojno, ne razrežejo si svoje porcije na majhne komadiče niti hrane ne požvečejo, nego, kakor je opazoval Plateau, se „davijo in požirajo velikanske kose, slično kakor vidimo žreti hijene v zverinjakah.“

Veliki črni krešič ali usnjar (*procrustes coriaceus*) ima tako krepke čeljusti, da se loti manjših polžev ter jim zdrobi lupino.

Posebno divji ropar je brzec-moškatnik (*calosoma sycophanta*); tega hrošča nahajamo po drevju, kjer žvahno teka po deblu in vejah gori in doli. Telo mu je nekoliko bolj čokato kakor pri navadnem krešiču ter se sveti po hrbtnih pokrovkah živo zlatozelenkasto, podobno kakor zlata minica. Moškatnik je neizprosen sovražnik gosenic; čim večja in mastnejša je gosenica, s tem večjo odločnostjo se navali nanjo. Gosenica se sicer zvija in pušča strupene sokove, toda kakor navadni brzec tudi moškatnik ne izpusti, kar je zagrabil s svojimi kleščami. Vendar časih naskok na večje gosenice izpodleti; če se moškatnik ne vrže dovolj naglo na gosenico in ta zasluti hrošča, še predno jo je prijel, tedaj se gosenica skrči in pritegne zadnji del telesa ter ga nato zopet bliskoma krepko iztegne proti neprijatelju, dá mu pravo brco, da odleti nazaj. Pa tudi ko je že zapičil moškatnik svoje čeljusti v mehko meso gosenice, še vendar ni popolnoma zasiguran svojega plena. Gosenica se kaj rada zakota s hroščem vred raz drevo na tla in še le tu se posreči hrošču, ako ni pri padcu izpustil svojega plena, da po daljšem ruvanju premaga „zmaja“ in ga ugonobi. Nato ga začne žvečiti komad za komadom, pa ko je pokosil, si ne privoščí najmanjšega počitka, nego hajdi zopet na lov. Tudi ličinka moškatnikova že lovi gosenice in jih izjeda. Radi teh svojih navad je moškatnik silno koristen hrošč, ki mnogo pripomore, da gosenice preveč ne oškodujejo drevja.

Kar so brzci na polju in v šumi, isto ulogo igra v vodi obrabljeni kozak (*dytiscus marginatus*). Ta hrošč se nahaja povsodi v stoječih vodah. Spominjam se, da smo ga lovili pri Ljubljani po jarkih med travniki v mestnem logu. Kozak je še požrešnejši in predrznejši kakor brzci. Ne preganja samo vodnih žuželk, nego loti se tudi mladih ribic, paglavcev in pupkov. V ribnikih je radi te svoje požrešnosti zelo nepriljubljen gost. Posebno predrzna je pa ličinka kozakova. Tudi ta živi v vodi. Telesa je zleknjenega ter ima trioglato glavo, ki je postavljena tako, da se z enim oglom drži trupa, a dva ogla sta obrnjena naprej ter nosita po eno sablji podobno čeljust. Kozakova ličinka stoji navadno nepremično v vodi

ter preži s široko razprtimi čeljustmi na plen. Ko pride kaka žival v bližino, ji šine brzo nasproti ter ji zabode čeljusti v telo. Mišičje čeljusti je tako krepko, da je tudi trikrat večjim živalim nego je ličnika, n. pr. pupkom, sila težko iznebiti se napadalca. Najčudnejše je, da ima ta ličinka vedno zaprta usta; posebna vzboklina na gornji ustnici zatvarja ustno duplino, radi tega so preje mislili, da so usta sploh zarastla. Pač pa so njene čeljusti votle, imajo obliko cevke,¹ ki je na ostrem koncu odprta. Na dolnjem koncu je cev v zvezi z ustno duplino, zato prehajajo prebavni sokovi iz goltanca v čeljustno cevko in se izlivajo v rano napadene žrtve, razkrajajoč njene staničevine. Prebava se torej vrši izven telesa ličinke, ki le usrkava s svojimi čeljustmi prebavljeno zmes. Poleg tega učinkujejo sokovi, ki jih izliva v rano, otrovno in žrtev kmalu omamijo, da se ne more več braniti.

Slično kakor kozakova ličinka vsrkava hrano tudi roparska ličinka iz neke druge skupine žuželk, namreč ličinka volkčeva (*myrmeleon formicarius*). Volkca prištevamo mrežekrilcem; razvita žival je podobna kačjemu pastirju, ima dolgo paličasto telo in dva para prozornih kožnatih kril. Vse drugačna je ličinka, telo je sodčasto, glava ploščata ter nosi dolge srpaste čeljusti. Ime volkec se nanaša pred vsem na ličinko, ki je zelo požrešna roparica. Poslužuje se ta živalica posebne zvijače, da si lovi plen; način je isti kakor pri takozvanih volčjih jamah, ki jih grade v vojski z namenom, da pade vanje dušman in se nasadi na nastavljene osti. Volkčeva ličinka si izgrebe v pesku lijaku podobno jamico v svrhu, da padejo vanjo razne majhne žuželke; mesto osti je na dnu te „volčje jame“ ličinka s svojimi ostrimi čeljustmi. Do oprsja tiči v pesku, le glavo moli vun in pazljivo čaka, da pride na rob jamice mravlja, mal hrošč ali slična živalica. Ker je jama precej strma, se pesek navadno uda in mravlja zdrkne po pobočju. Razen tega pa začne ličinka, ko zasluti plen, metati s svojo ploščato glavo kakor z loparjem pesek proti živalici, da jo izpodnese in jo strmoglavi v jamo. Ko je mravlja na dnu, ji zasadi ličinka čeljusti v telo in po njej je. Opremljena je volkčeva ličinka z dvema paroma čeljusti; gorenja čeljust ima na spodnji strani globok žleb, ki ga krije dolnja čeljust, obe čeljusti tvorita torej, ker sta ozko pritisnjeni druga na drugo, cevko. Kakor pri kozakovi ličinki, se izliva tudi tu prebavni sok v rano žrtve in volkec vsrkava le tekočo zmes razkrojenih snovi. Radi teh čudnih

¹ Pravzaprav imajo čeljusti le globok žleb, čigar robova sta pa strnjena, da izgleda kakor cev.

navad je volkec jako znana žival, vendar je pri nas precej redka prikazen; vsaj jaz ga dosedaj na Slovenskem še nikjer nisem imel prilike opazovati.

Še neka druga ličinka je zelo pogumna roparica, dasi bi hrošču, ki se razvije iz nje, nikdar ne prisojali take razboritosti. Kresnica, ki nam sveti v poletnih večerih s svojo bajno lučjo po livadah in gajih ter poživlja tajinstveni mir počivajoče prirode, je namreč v svoji mladosti silno okrutna zver. Angleški prirodoslovec Newport nas je prvi natančneje seznanil s početjem kresničine ličinke. Telesa je ploščatega, temne barve ter spominja precej na takozvanega prašička; kakor razvita kresnica ima tudi ličinka na dolnji strani zadka svetilno pripravo. Nahajamo jo konci poletja, jeseni in v prvi pomladi v travi, po njivah in pod grmovjem, kjer preži na polže. Ti so namreč njena glavna hrana, in sicer se loti polžev, ki so časih po desetkrat večji od nje. Ko zasluti ličinka polža, se prikrade oprezno v njegovo bližino ter mu spleza v pripravnem trenutku na lupino. Najsi je lupina še tako gladka, ličinka vendar zelo smelo jezdi na njej; ima namreč na zadku posebne podaljške, s katerimi se prisesa nanjo. Z razprtimi čeljustmi ždi ličinka na lupini, in ko iztegne polž telo iz nje, se spusti nanj in ga ukolje. Kakor pri kozakovi ličinki so tudi tu čeljusti votle ter izlivajo prebavne sokove v rano razen tega pa še neko otrovno snov. Polž se potegne po ugrizu takoj nazaj v lupino ter pušča pene, ki se jih pa ume ličinka kaj spretno ogibati. Mirno čaka, da se polž zopet pokaže in takoj ga na novo ukolje. Ta neusmiljeni boj ličinka nadaljuje, dokler polž ne omaga. Otrov deluje na polža omamljivo in ga po dveh do treh urah popolnoma omoti. Tedaj se prične južina za ličinko. Prebavni sok raztopi polagoma polžev drob in ličinka požira hlastno tekočo zmes. Dva do tri dni se masti ter izje celega polža do zadnjega zavoja lupine. Toda ne spoznal bi več ličinke, ko se je nakosila: preje ploščata in sloka, je sedaj debela in okrogla kakor sodec, tako nezmerno se je nažrla. Seveda je vsa umazana od polževih iztrebkov in sluzi; pa priroda je poskrbela za to, da si ohrani ličinka dostojno odelo. Oni podaljški na zadku, ki ji služijo v oprijemanje, imajo nešteto majhnih kvačic, tvorijo nekake vrste krtačo. S to pripravo vidimo obdelavati ličinko svojo površino po končanem poslu in kmalu se zopet svetijo njeni obročki, kot da so povoščeni.

Tudi ličinke nekaterih brzcev se hranijo s polži, vendar niso tako pogumne kakor kresničine.

Pa hrošče še presežajo v bojevitosti žuželke iz neke druge skupine, namreč iz rodu kožokrilcev, ki mu pripadajo ose, čebele in mravlje. Pri mravljah je dosegel bojni nagon med vsemi živalmi najvišjo popolnost. Toda ti boji niso neposredna posledica poželjenja po hrani, nego imajo svoj vzrok v družabnem življenju mravelj. Vojnim pohodom mravelj, o katerih so nam znane vsakovrstne jako zanimive, večkrat prav romantične podrobnosti, hočemo torej posvetiti posebno poglavje, kakor tudi bojem drugih družabnih žuželk. Tu naj omenimo le bojne običaje, ki jih je opazovati pri osah roparicah, namreč pri osi-grebači (*ammophila sabulosa*), ki je posebno neustrašena in hrabra zastopnica tega rodu.

Bojni nagon grebače ima svoj vzrok v skrbi za zarod; za svoj zarod izkopava jamice ter polaga vanje poleg jajc ugrabljene gosenice kot hrano za razvijajoče se ličinke. Svoje jamice si gradi najraje v peščeni zemlji, ki jo je lahko odkopati. Če najde grebača pripravna tla, tedaj začne grebsti s svojimi tankimi nožicami naprično luknjo. Vede se pri tem slično kakor pes jazbečar: s prednjimi nogami koplje, a z zadnjimi odmetava zemljo nakvišku. Kmalu se nabere poleg jamice kupček izkopenega peska. Toda to osi ne ugaja. Izkobaca se iz luknje, naloži si peska med prednje noge in ščetine pod glavo, se dvigne v zrak ter ga raztrese na vse strani. Nato gre zopet na delo in kadar je zgrebala večji kupček peska, takoj drobiž spet razprši naokoli. Večjega kupa peska namreč ne mara poleg jame, ker bi pač lahko izdal njen brlog kakemu nepovabljenemu gostu. Ko je jama dva do tri palce globoka, preneha osa z delom ter pride zadovoljna s svojim uspehom na dan in vhod v luknjo skrbno zakrije. Shramba je gotova, treba jo je sedaj napolniti z živežem za bodoči zarod. Osa poleti in obkroža bližnje bilke in grmovje prežeč na gosenice. Tu pa tam posede na kak cvet, da se nasrka medu; kajti dasi je roparica, sama ne mara za mesno hrano, nego se raje sladka z medom. Ko ugleda pripravno gosenico, švigne bliskoma proti njej. Pa vsaka gosenica ji ne ugaja, kosmatih se ogiblje, ker ji dolge strupene ščetine ne prijajo; najljubše so ji mastne gosenice veščecev. Gosenica navadno zasluti oso; začne se zvijati in se skuša spustiti na tla. Toda osa jo že drži s kleščastimi čeljustmi ter jo ubode s svojim želom. Vendar ta napad za oso ni brez opasnosti; gosenice pljujejo proti osi v najhujši stiski strupene sline in gorje osi, ki je bila toli neoprezna, da jo je zadel goseničin pljunek. Pa osa je dosti gibčna in okretna, da navadno uspe pri svojih napadih. Ako se navali na gosenico od

zadaj, tedaj se včasih prigodi, da dobi „brčó“, kakor smo to že opazovali pri napadih moškatnikovih; toda osa se hitro pobere in ne odjenja prej, dokler ne tišči gosenice varno v svojih kleščah. Zagradi jo vedno za tilnik ter se postavi pri tem tako, da zajaše gosenico. Nato upogne svoj zadek okoli goseničnega trupla ter jo ubode od trebušne strani. Svoje želo zastavi v smeri, da zadene trebušno živčevje gosenično, ki otrpne pod vplivom strupa. O tem, kako ubada grebača gosenico, je francoski učenjak Fabre napisal daljšo razpravo. Iz njegovih opazovanj sledi, da piči osa gosenico vedno natančno na istem mestu, natančno v sredini trebuha, da zadene tako živce ter omrtviči gosenico. Gosenica ostane namreč po piku teden dni in še dalje živa, a ganiti se vsled osinega otrova ne more več, ne more zbežati, zasigurana je torej grebačini ličinki sveža hrana za vso dobo njenega razvoja. Pozneje je pa napisal ameriški raziskovalec Peckham celo knjigo o roparskih osah, kjer dokazuje, da vendar nagon grebače ni tako popoln, kakor je trdil Fabre. Običajno sicer osa gosenico le omrtviči, toda neredko se prigodi, da gosenico s svojim žalom tudi umori, vendar ličinka osina vedno dobro uspeva, bodisi da dobi mrtvo bodisi živo gosenico za hrano. Časih piči grebača gosenico celo tako nerodno, da je niti popolnoma ne omrtviči, a tudi to ličinke nikakor ne nadleguje. Kakor popisuje Peckham, grebača gosenico najprvo krepko prime ter jo ubode v zadnji del trebuha. Nato jo začne s čeljustmi mikastiti in mečkati, najbrže v svrhu, da ji oslabi mišičje. Potem jo navadno večkrat zaporedoma ubode v prednje dele telesa, jo zopet mikasti ter se naposled odpravi s svojim plenom na pot. Treba je namreč spraviti gosenico v luknjo. To je napor! Gosenica, trikrat večja od ose, je pretežka, da bi poletela z njo po zraku. Treba jo je vleči. Čez drn in strn gre s plenom, grebača vleče in se upira s svojimi tankimi nožicami, ki bi jim komaj prisodil toliko moči. Pripeti se, da se pokota z gosenico po kaki strmini navzdol, pa takoj se zopet pobere in tem krepkeje prime svoj plen, da ga drpáli naprej. Osa se odlikuje z izvrstnim poznavanjem okolice svoje luknje; iz oddaljenih mest najde vedno pravo pot do gnezda, bodisi po zraku bodisi po zemlji. Ko naposled prisopiha na cilj, odpre zatvoro in začne basati gosenico v jamo. Polagoma izgineta oba pod zemljo. Ko je potisnila gosenico do dna, leže osa jajce ter je pripne na gosenico. Nato polagoma spleza na površje, privleče mahu, lesenih drobcev in peščenih zrn ter zadela vhod v jamo tako skrbno, da ga niti najpazljivejše oko ne more več zlepa najti. Ni torej

briga za lastno hrano in dobrobit, nego za hrano potomcev, ki vodi grebačo pri njenih roparskih podjetjih. Ker je tako dobro poskrbljeno za živež; raste ličinka, ki se skoti iz jajca, jako hitro, v 10 do 14 dneh; ko je gosenico popolnoma izjedla, doraste in se zabuba in nekaj tednov pozneje zapusti nova roparica zibel in nadaljuje delo materino.

(Dalje prihodnjič.)

Pierre Louys:

Prečudna zgodba gospe Esquollieru.

I.

Ko je gospa Esquollier v spremstvu svoje mlade sestre Armande odšla iz opere ter sedla v svoj avtomobil, je hitro vprašala:

— Torej prvi vtis?

— Fizično me je naravnost očaral.

— Dobro. Ni treba dalje govoriti. Osvojil te je, draga moja. Poljubi me. Stvar je gotova.

Objeli sta se tesno, toda Armanda je oporekala:

— Ne, ne, ti si preveč nagla, Magdalena. Kaj je na tem, da mi ugaja? Jaz njemu nisem ugajala. Celo uro me je kritiziral, jaz pa sem seveda vse to zaslužila, ker sem bedasta.

— Kaj naj to pomeni?

— Menda imam prelepo obleko. To ni obleka za mlado dekle, to je obleka za igralko.

— Ti nesramnež ti mali!

— To še ni vse, ljuba moja. Njemu se zdi čudno, da me vzamete v opero, kadar je balet. Njegov oče in njegova mati sta si bila predstavljena — od daleč — nekega večera, ko so igrali „Zampo“ in „Meščanske sestanke“, to sta po njegovem mnenju dostojni igri. Jaz nesrečnica pa sem mu rekla, da se godijo v „Zampi“ same oskrumbe in pogledal me je, kakor da mu je zmanjkalo sape. Rekla sem mu tudi, da „Meščanski sestanki“ dajejo dekletom pouk, kako uvedejo gospode v svoje sobe, pa je kar prebledel.

— Toda čemu vendar . . .

— Ne vem. Bila sem razdražena vse tja do nohtov. Ljubil me je, to sem dobro čutila. In zahotelo se mi je, da bi se zgražal nad

menoj, zato da bi me ljubil tudi z mojimi napakami . . . Toda zdi se mi, da sem šla predaleč.

— Kaj si mu neki še rekla?

— Pokazala sem mu v nekem kotu ob odru oni dve mali Italijanki, o katerih si mi pripovedovala onega dne in zaupala sem mu . . .

— Da sta omoženi?

— Da.

— No, to je pa hud poper.

— Kaj ne? je vzdihnilo dekle.

— In kaj je odgovoril?

— Vprašal me je, s kom.

Magdalena se je glasno zasmejala v svoje rokavice ter nadaljevala, ne oziraje se na čustva svoje sestre:

— Dete moje, ta fant je biser. Takega moža mi ne smeš zgrešiti, tega ne dopustim. Vzela ga boš. Dragocen je.

Nato pa je rekla brez vsakega prehoda:

— Kaj je to? Saj drdramo že dvajset minut. Po kateri poti se pač peljemo?

Armanda je obrisala roso, ki se je bila zgostila na oknu ter rekla:

— Ničesar ne vidim . . . Tema je . . .

— Kaj? Tema je? V Champs-Elysées?

Sklonila se je še ona k oknu, poglobila pogled v temo, kjer je nejasno razločevala siva tla samotne ceste, ob kateri ni stala ni ena hiša.

— Jaz . . . je zajecjlala . . . jaz ne vem, kje smo . . . To ni več Pariz . . . Aleksander je znorel . . . Ustaviva ga . . .

In pritisnila je naglo na zvonec.

Toda komaj so zadoneli svetli zvončkovi zvoki v tišino, je spredaj poleg sedeža dvakrat naglo zaškripalo in avtomobil je zabrenčal kot rogač ter se spustil s skrajno brzino v tek.

II.

Sunek je vrgel vznak obe sestrini in soglasno sta obe zastokali:

— Ah, moj Bog!

Magdalena je sklonila glavo ter pogledala skozi sprednje okno proti sedežu.

— Moj Bog! je ponovila. To ni Aleksander . . .

— Kako?

— Odvedeni sva . . . Aleksander ne vozi, to ni on.

— Jaz skočim dol . . .

— Armanda, ne bodi nespametna . . . vozimo štirideset kilometrov; ubiješ se na mestu.

Da nista bili skupaj, vsaka zase bi bili vendar skočili, toda imeli sta občutek, podoben onemu, ki nas navdaja ob robu vrtinca, ko nas nevarnost naših tovarišev bolj bega nego naša lastna, in Armanda in Magdalena sta mislili obe hkratu: „Jaz bi že skočila, ampak ona bi se ubila.“

Njuni roki, ki sta se tresli, sta se iskali, se prijeli ter ostali združeni na usnjatih blazinah.

Avtomobilova brzina je ostala neizpremenjena. Pri prehodu čez majhen cestni jarek, je nagel sunek pretresel vzmeti, privzdignil dve kolesi, ki sta se zavrteli v praznem, in vse se je za kratek trenotek upognilo, odskočilo in zatrepetalo; potem pa se je nadaljeval prejšnji tek, naglo in enakomerno kakor reka, ki hiti dalje onkraj jeza.

Sestri sta bili umolknili zadaj v vozu, nepremični, oledeneli od groze. Magdalena, kot ženska, ki je spoznala vse v življenju in na moških, si je mislila:

— Ko bi bilo samo to! Ko bi naju vsaj ne ubili!

Armanda se ni oklepala niti te zadnje nade. Ni bila več tako nedolžna, da ne bi vedela ničesar, kar jo je čakalo, in uboga revica bi bila kar znorela od groze. Ah, o svoji bodoči prvi ljubezni si je bila ustvarila tako lirično in hkratu tako točno sliko! Toliko noči je sanjala o tem, kar naj bi bila ta ljubezen, da bi ostala vredna njene ponosne in sentimentalne duše! Toliko noči si je bila prisegala, da se ohrani vsaj za prvo ljubezen, pa naj bo že potem kakorkoli! Že se ji začelo svitati skozi belo meglo srečnih sanj. Na predvečer njene zaroke, zdaj pa naj bi se vse pogreznilo v dno te pustolovščine . . .

— Ah! je zavpila nenadoma, Magdalena, rajši skočim . . . to je lepši konec . . .

Toda v istem trenotku se je avtomobil skoro ustavil, se okrenil, švignil mimo stebrišča, prevozil veliko, zapuščeno dvorišče ter obstal pred peronom.

Magdalena je zašepetala:

— Prepozno, ljuba moja!

Kakih štirideset let star moški, plešast, eleganten in uslužen je v tem hipu odprl avtomobilova vrata.

Armanda je kriknila:

— Gospod, usmrtite me! Usmrtite me! — In pristavila je naivno: Toda ne približajte se mi!

— Gospodična, je odvrnil neznanec, ne dotaknem se vas niti s prstom, toda prosim vas, pojdite z menoj, zakaj mudi se! Vpitje vam ne bi nič pomagalo: hiša stoji na samem sredi gozdov.

Magdalena je izstopila prva. Armanda je šla takoj za njo, toda tako se je opotekala, da je zgrešila stopnjico. Treba jo je bilo držati. Lahna mesečina, ki je ravnokar posvetila, je posrebrila plesne obleke, dva bleda profila, skrbno počesane lase. Vstopili sta preko perona.

Cela hiša je bila razsvetljena. Neznanec, ki je stopal pred svojima žrtvama, ju je peljal preko vestibula, ki je bil tlakan s škrliji, skozi dva salona in skozi malo sobico. Nato je krenil v hodnik, ki je vodil navidezno skozi celo graščino ter onemogočil vsako orientacijo. Slednjič je odprl še zadnja vrata, počakal, da sta vstopili mladi dami pred njim ter ju zaprl, sam pa ni šel za njima.

V sobi, kamor sta prišli sedaj, je stala stara ženska ter ju pozdravila; tudi ta je bila čisto črno oblečena.

— Milostljiva . . . Gospodična . . .

Nato pa je brez vsakih predpriprav njen suhi glas nadaljeval:

— Dovolita, prosim, da vaju slečem.

— Da naju . . . da naju . . . je zajecjlala Magdalena.

Dalje ni prišla. Že je bila stara dama odpela plašč, odstranila igle od pasu ter potegnila krilo preko prvega spodnjega krila. Z isto spretnostjo so njeni drobni prsti razklenili tudi zapone na prsih in naramnice so zdrknile čez slabotne napudrane roke.

— Tudi vi, gospodična, je nadaljeval glas ravno tako suho.

Armanda, že itak bleda, je kar pozelenela. Obrnila je obupan pogled v svojo sestro, ki se je bila vrgla na divan, tresoč se od nog do glave v nervoznih krčih. Brez odpora, brez moči, brez poguma, kot mrtva, se je vdala rokam, ki so jo razgalile. Stara dama je vzela obleki na levo roko, odšla naglo iz sobe ter zaklenila za seboj vrata.

Deklica je ostala na mestu. Zdrknila je ihteč pred naslanjačem na kolena ter začela moliti. Molila je skoro na glas, jokaje v svoje sklenjene roke, z gorečnostjo, pomešano s strahom, jecljaje in tožeče. Klicala je na pomoč one tri svetnike, ki so jo vedno ščitili, obljubila enemu sveč, drugemu milodarov, tretjemu lepo vazo na oltar, kupljeno pri najboljšem zlatarju. Prisegla je, da bo praznovala osmino, da se bo ob kvatrih strogo postila, ne da bi prosila kakih

olajšav ter obljubila, če se omoži, da ne bo celo prvo leto varala svojega moža do trispetinšestdesetega dneva, pa naj bodo okoliščine kakršnekoli . . .

Čas je potekal. Stenska ura je odbila štiri zjutraj.

Skrčena na divanu je Magdalena vila svoje odrevene roke ter bila s pestjo ob divanov hrbet.

— Dovolj mi je! Dovolj mi je! je zaklicala. To je strašno, to čakanje! Kadar bodo prišli, bom že mrtva od strahu! . . . Tako bi ne smeli mučiti dveh nesrečnih žensk! . . . Toda kaj neki namepravajo storiti z nama te hudobe? . . . Zakaj ne pridejo? Zakaj ne pridejo? . . .

In potem sta se v hipnem navalu ljubezni vrgli druga drugi v naročje.

— Moja ljuba, moja Armanda, moja mala Armandica, moja predraga sestra . . . nič se ne boj, srce moje, branila te bom, pogum! . . . Kaj bo z menoj, to nima pomena . . . Toda tebe, tebe nočem, da se dotaknejo — in ne dotaknejo se te! Pokrila te bom s svojim telesom . . .

Na tihem hodniku je tedaj zazvenel korak.

— Gospod, moj Bog! Sedaj so tu!

III.

Ključ je smuknil v ključavnico s tako glasnim škripanjem, da je Armanda zavpila od groze, kot da se že dela konec njenemu malemu devištvu.

Toda ko so se vrata odprla, se ni prikazal na pragu nihče drugi nego stara dama, ki je nesla na rokah obe obleki.

Ženski sta se bili umaknili v skrajni kot sobe.

— Milostljiva . . . Gospodična . . . je izpregovoril suhi glas, dovolita mi, prosim, da vaju zopet oblečem.

— Kako? je ušlo Magdalenini . . . toda jaz . . . torej potem . . .

Sedemdesetletna starka se ni ozirala na presenečenje, ki se njej sami menda tudi ni zdelo nič čudno. Čudovito spretna v sklepanju zapon, kakor se je bila izkazala pripravna, ko jih je razklepala, je dela obleki zopet, kjer jih je bila vzela, raztegnila izrezek pod vratom, na rahlo zavezala čipke, poravnala gube na krilih ter odšla s poklonom.

Tedaj je vstopil neznanec.

Bil je v fraku, čelo razodeto, na rokah rokavice . . . morda malo bolj podoben hotelskemu ravnatelju nego posvetnjaku; saj je

razlika včasih tako neznatna. Recimo, da je bil podoben elegantnemu predavatelju.

— Milostljivi, je dejal važno, imel sem prvotno namen, da se lakonično opravičim ter vaju dam zopet peljati domov, ne da bi vama dal nadaljnih pojasnil o skrivnosti vajine odvedbe. Toda ženska radovednost je element, s katerim ne more nihče preveč računati. Če vama ne povem svoje skrivnosti, jo bosta skušali zvedeti, in tako spravita sebe in mene v pogubo. V mojem interesu je torej, da vama jo povem, zato da ostane pri tem.

Zaprl je oči, jih zopet odprl ter nadaljeval smehljaje:

— Nocoj imata na sebi dve najlepši obleki, kar jih je v Parizu...

— Ah! je vzkliknila Magdalena ter si položila roki na čelo, zaradi tega torej!

— Ena izmed mojih odjemalk, mlada tujka, je videla v ponedeljek ti dve obleki v operi. Hotela je imeti ravno isti za kakršnokoli ceno. Razume se, da bi bil lahko posnel njuno zunanjo obliko in njima lastno eleganco, ne da bi bilo treba zato kake posebne zvijače, zakaj pogled pravega krojača fotografira oprsje z isto gotovostjo kot objektiv; toda vajini obleki sta opremljeni z dvema vezenima vzorcema, katerih fantazija zmede celo ornamentista. Tega ni bilo mogoče posneti razen pod pogojem, da imam krilo in modrc razprostrto, brez gub, na krojaški mizi. Treba je bilo torej neizogibno, da si jih preskrbim, milostljivi.

Prijel je stol za naslanjalo, ga poveznil k sebi ter nadaljeval:

— Najenostavnejše bi bilo, da bi jih bil izprosil od vajine hišne, seveda proti primernemu plačilu. Na to sem pač mislil; toda na moje veliko obžalovanje je to dekle silno neumno. V slučaju, da pride vse na dan, da pride do tožbe in do procesa (človek mora na vse misliti), bi se ne bila nikdar držala niti pet minut pri izpraševanju preiskovalnega sodnika. Da sem od nje sprejel uslugo, bi bil ž njo vred zaprt, in to bi bil žalosten konec za umetnika moje vrste. Hotel sem rajši ali vse dobiti ali vse zaigrati, zato sem dal odvesti obleki in kar je bilo v njih. To je bilo vsaj mene vredno.

Sestri sta onemeli vsled te drznosti in spogledali sta se brez besedi.

— Podkupil sem torej vajinega šoferja ter ga nadomestil s svojim. Zamena se je izvršila v gosti gneči v ulici Auber, ko je avtomobil za hip postal, kakor je bilo dogovorjeno; saj se vozovi prav dostikrat ustavljajo ob takih prilikah, ko gredo ljudje iz gle-

dišča. Isti zvesti sluga — seveda govorim tu o svojem — vaju povede zopet na vajin dom. Dve dami prideta prav lahko s plesa ob šestih zjutraj, ne da bi se kdo temu le količkaj čudil. Torej ne bosta kompromitirani. Na drugi strani pa je v vajinem najelementarnejšem interesu, da o tej dogodbi popolnoma molčita; zakaj ni mi treba poudarjati, da bi jo vajini prijatelji, če jo komu povesta, ponavljali . . . z nekim gotovim nasmehom.

Kakor je bilo videti, ni Magdalena razumela te žalitve. Čutila je v sebi samo veselje, da je ušla tej moreči grozi in čutila se je kakor uničeno pred samozavestjo tega človeka.

Sklonila se je k Armandi rekoč:

Sreča božja, da mojega moža ni tu! Kako prav nama pride ta odhod na lov!

— Na lov? je dejal krojač. Mislim, da sem jaz bolje poučen. Bilo je neobhodno potrebno, da je vaš gospod soprog odsoten celo noč, ko se izvrši naš načrt. Neka zelo znana oseba se je strastno zaljubila vanj . . .

— Kaj poveste!

Priklonil se je ter končal:

— To ravno nas največ stane.

IV.

Naslednje jutro je gospa Esquollier zares vztrajala v molku o svoji čudni zgodbi, zakaj spala je do dveh, pobita od truda in razburjenja. Tedaj pa je njena najboljša prijateljica, gospa Lalette, siloma vdrla v njeno sobo in Magdalena je začutila nepremagljivo potrebo, da se zaupa v svoji ljubezni in odkrila ji je dramatični dogodek.

Ko je povedala vse do zadnje besede, je prijela svojo prijateljico za obe roki in velela ji je priseči, da ne bo z nikomer o tem govorila. Razložila ji je nadolgo, da si ne more iskati pravice, ker bi preiskava cele zadeve gotovo osmešila, morda bi prišlo celo do škandala; in če ne toži, je bolje, celo stvar prikriti popolnoma in ne povedati živi duši o tem, kar se je zgodilo, zakaj svet bi še manj razumel, zakaj da ni nič ukrenila, če postane stvar javna anekdota. Kratko, računala je brezpogojno na molčečnost svoje ljube Ivone . . . Gospa Lalette je obljubila.

Žal, da je bila ta zgodba vse preveč lepa. Ženske pač ohranijo zase samo male zaupnosti, zato da zaslužijo, da se jim zaupa nekega dne velike stvari, da jih potem trosijo naokrog. Še istega ve-

čera je posetila gospa Lalette neki salon, v katerem je štela dvanajst prijateljic, ki so bile ravno tako molčeče kot ona sama (in s tem je mnogo rečeno!) Pod pečatom grobne tajnosti jim je povedala fantastično zgodbo.

Pripovedovati je znala zelo spretno. Niti trenutek se ni dalo iz njene povesti slutiti, da se konča zgodba srečno kot komedija. V začetku je bil učinek mogočen. Dame so klicale kar po vrsti: „To je strašno!“ Vse so se že videle v fantastičnem avtomobilu, ki ga vodi skrivnosten šofer. Vtis je bil tako silen, da je vstrajal do konca: soglasno ogorčenje je vzprejelo zadnje besede, ki jih je govoril nesramni krojač.

— Zares, je pripomnila neka dama, človek se ne sme nobeni stvari več čuditi!

— Odvedba izpred opere!

— V Parizu ni mogoče več živeti!

— Živimo med samimi apaši!

Neka stara devica ni pozabila pripomniti, da je samo čudež pripomogel do srečnega zaključka te dogodbe; zakaj da ni mala Armanda napravila obljube, bi se bila stvar zanjo zasukala čisto drugače.

Neka druga je slovesno izjavila, da ne bo šla po solnčnem zatonu več na cesto brez kavalirja in da bo nosila v nedrih vedno zastrupljeno bodalo, ki bo imelo na hrbtu zarezano besedo „Muerte“, ker se gode melodrame v resničnem življenju.

Samo gospa Lalette ni rekla nič, ni ničesar pripomnila, ko je dokončala svojo povest.

— In vi, Ivona, kaj mislite vi o tem? je vprašal tenak glas. Naredila je malomarno šobico.

— Jaz? Oh, jaz mislim . . . jaz mislim . . .

— No, torej?

— Jaz mislim, da je zelo mučno razložiti povratek na dom ob sedmih zjutraj.

Tedaj je šinilo nebrzdano veselje v dvanajstere prijateljice in sredi klicov, smeha, ščebetanja in ploskanja je bilo čuti tenak glas, ki je žgoel ves blažen:

— Ah, draga! . . . Od vraga ste!

Dr. Fr. Ilešič:

Jan Hus in Jan iz Nepomuka.

Jan Hus je bil na koncilu v Kostnici spoznan krivim ter je vsled tega dne 6. julija 1415 umrl na grmadi.

Letos je preteklo 500 let od one versko-kulturne tragedije. Čehi so za to priliko Husu, nositelju svoje notranje zgodovine, postavili v Pragi spomenik. Ko bi časi bili drugačni, bi se bila ob razkritju njegovega spomenika v kraljevskem češkem mestu zbrala kultura slovanska in evropska. Toda to se ni moglo zgoditi; 6. juli je minil tiho: nekaj čeških revijalnih pojavov, nekaj člankov novinskih, nekaj akademij in predavanj, misel o ljudski „Husovi univerzi“ in „Husovem muzeju“. Časopisje ostalih slovanskih narodov je bolj ali manj kroničarski odpravilo Husov spominski dan.

Mnogokomu bi se zdelo prav, da se je spomin Husove smrti vršil brez vnanjih ceremonij, na tihem. Zakaj Husovo delo je veljalo notranjosti in z notranjostjo naj bi ga njegovi učenci častili. Dobro in resnično! Toda vedno je uvaževati človeško slabost, ki redko dopušča, da bi se nam duša brez močnih vnanjih dojmov vglobila v probleme.

Oboje, vnanjo nazornost in vsebinsko vrednost, združi lahko beletristika. In tu je, ko govorimo o husovstvu, primerno, da prikažemo najnovejše delo češkega romanopisca Alojzija Jiráskaa: „Temno“ (Zgodovinska slika),¹ 1915. Ne vem, ali slučajno ali po nameri, vsekakor je „Temno“ izšlo prav ob petstoletnici Husove smrti. Kako se je prileglo dušam, kaže dejstvo, da je razprodano že v 2. izdanju in da se tiska že tretjič.

Kdo pač kupuje Jiráskovo „Temno“? Ali otroci teme ali otroci luči? V duševnem življenju se zdi enim tam tema, kjer vidijo drugi luč. Kje in v katerih časih je Jirásek uzrl temo?

Junija 1. 1723. je Praga videla sijajne slavnosti; kralj in cesar Karel VI. se je dal kronati za češkega kralja. Državni oblasti se je pridružila cerkev. Obe avtoriteti sta se pokazali v blesku in moči; vodil ju je duh jezuitskega reda.

Oktobra 1. 1729. je Praga gledala enak pomp. Takrat pa je šla cerkev naprej in posvetna oblast se ji je verno pridružila. Obe

¹ Izšlo pri J. Ottu v Pragi kot 40. zvezek Jiráskovih „Zbranih spisov“. (Prej je izhajalo „Temno“ v „Zlati Prahi“). 672 str. Cena 8:60 K.

avtoriteti sta praznovali svečanost Ivana Nepomuškega, ki ga je papež Benedikt XIII. spoznal za svetega. Jezuiti so doživeli dolgo pričakovani dan.

V dobi teh šestih let se godi vse to, kar nam Jirásek pripoveduje v svojem romanu. Glavni dogodek ni sam na sebi niti znamenit niti obsežen. Junaka sta mu sin in hčerka grajskega lovca Machovca z grada Skalka na iztočnem Češkem v okraju kraljevo-gradskem. Jezuiti so v njih hiši izvršili hišno preiskavo ter iztaknili nekaj husitskih knjig; Machovec je pobegnil čez mejo, a otroka sta bila izročena v Prago v varstvo jezuitski misleči stari gospe. Fantu Tomašu se je posrečilo s husitskim predikantom uiti za granico. Dekle Helena je podlegla vplivom katoliškega katekizma in sijajnih cerkvenih izprevodov, a končno je vendar le šla z očetom, ki je tajno prišel po njo. Njen dragi Juri Březina je pod pritiskom volje svojega očeta moral vstopiti v duhovski poklic, a k jezuitom ni maral.

Glavna stvar v Jiráskovem romanu seveda ni ta dogodek, ampak njega ozadje in ospredje, t. j. njega milijê. Spričo tega Jirásek ni mogel svojega dela imenovati „roman“, temveč mu je dal označbo: „Zgodovinska slika“.

Na to sliko prihaja z ene strani luč, z ene tema. Jezuiti so ena stran, husiti (češko-moravski bratje, luterani) so druga stran. Jezuiti so Dunaj, oficijelna Praga, v Pragi visoki Hradčani in širna cerkev sv. Vita, procesije, misijonarske pridige, grajski oskrbniki, gosposka, nemščina in latinščina. Husiti molijo v zatohlih prostorih ob dvoriščih starih praških hiš, sklanjajo se ob svojo biblijo na tajnih sestankih v okoliških vinogradih in v poznih urah v logih in na lokah češkega vzhoda. Sinovi prirode, grajski lovci in logarji in mestni viničarji so husitski verniki. Spretni predikanti jih iz tujine posečajo zdaj pa zdaj in kak praški pisar jim pod plaščem knjigoljubstva čuva ter izroča njih zaklad, kako husitsko knjigo, tiskano v Žitavi ali Draždanah, v češkem jeziku, „jeziku rebelov“. V 18. stoletju simpatizirajo z njimi prostozidarji in židje.

Jezuiti so „blodnikom“ napovedali boj do absolutne iztrebitve. Mase so z njimi in za njimi, kadar uprizore ali procesijo ali misijon. Po misijonu in tudi drugače ob vsaki priliki izvršujejo hišne preiskave pri ljudeh, ki so osumljeni, da imajo blodne knjige. Patri sami trgajo miznice, iščejo skrivališča in izročajo biričem najdena „*corpora delicti*“, husitske knjige. Zaslišujejo silno zvito, rabijo mučila; često je konec smrtna obsodba v smislu cesarskega zakona o „kacirjih“. Očitni blodniki se ne pokopljejo v posvečeno zemljo.

Dočim drugi jezuiti ljubijo dober obed in fino vnanjost, je jezuit Koniáš nasproten vsemu temu. Hoteč kaznovati svoje telo, ne ostaja pri skupnih pojedinah, si ne čisti ne obleke ne črevljev, hodi peš in če se že mora voziti, se pelje na navadnem kmetskem vozu ne v kočiji. Sam izdaja nabožne knjige, da bi s tem izpodrinil „blodno“ versko literaturo.

In ta Anton Koniáš je zgodovinska oseba (1691—1760). Zgodovina ga imenuje literarno „hijeno“, ki je uničila 30.000 večinoma čeških husitskih knjig. Njegov mlajši vrstnik F. M. Pelcl poroča, da jih je sežgal 60.000. Z neizmerno marljivostjo je Koniáš sestavljal index heretskih knjig: „Ključ, otvarjajoči razkolniške blodnje“, ki je izšel že v čisto jožefinski dobi, l. 1770., še v tretjem izdanju.

Videč, kaj mu grozi, je praški knjigoljubeč Svoboda, tajen husit, začel na tihem razprodajati in podarjati svoj zaklad, svoje knjige, kronike, ki so govorile o nekdanji slavi češkega jezika, in nabožne knjige, ki so vsebovale svetopisemsko notranjo pobožnost. Ko so jezuiti prišli k njemu na hišno preiskavo, so bile police prazne; on sam je bil mrtev v tajni husitski molitvenici; tema je bila v njej. In temno je bilo vsenaokoli.

Kantorji cerkvenim pevcem vbičavajo pesem:

Góri, Martin Luter,
vrag se trga za tvojo dušo . . .
Góri, Juri Poděbradský,
zaslužil si dve mastni packi . . .
Góri, góri, Jane Hus,
da ne bo gorela duša naša . . .

In papež Benedikt XIII. je mesto pozdrava: „Pozdravljen Gospod Bog!“ ali: „Zdravo!“ ali „Daj Bog srečo!“ ukazal in uvedel današnji pozdrav: „Hvaljen bodi Jezus Kristus na vekomaj!“ —

Tu Hus — tu Jan iz Nepomuka! To je geslo in bojni klic! Živela sta istodobno pred stoletji, umrla nasilne smrti (Nepomuk 1393, Hus 1415), a v človeških dušah sta še živa. Hus se je boril iz notranjosti in za notranjost, Nepomukovo delo je bilo vnanje. Hus je vsebina, Nepomuk je forma. V znaku te razlike se bije nadaljnji boj med ljudmi, ki čitajo iz svetega pisma in med onimi, ki jih, opirajoč se na moč oblasti, z groznimi slikami pekla zastrašuje jezuit Koniáš.

Tu Hus — tu Jan iz Nepomuka! Oba Čeha, oba mučenika. Kakor Husiti v Husu, so katoličani-jezuiti v svetojavnjenju Jana Nepomuka videli ne le počaščenje njegovega spomina, ampak tudi

proslavo češke zemlje, ki ga je rodila. Nekak simbol razmer je zgodovinski slučaj, da je Hus umrl v tujini, Nepomukov grob pa je v Pragi.

Na dan 16. maja se praznuje praznik sv. Ivana Nepomuškega, sredi maja, meseca pomladanskega. Na češkem selu se še danes v osmini praznuje ta dan. Večerne pobožnosti se vrše pred kipi svetnikovimi, stoječimi najčešče ob mostih, okrašenimi s svežo zelenjo. Nekdaj so na ta praznik romali v Prago, da bi tam videli sijajno razsvetljava Vltave. To je bilo za oči! Jirásek je tudi nam pokazal tako vltavsko svečanost. Pražani so se ji vdajali, še ko je bil Jan Nepomuk samo blažen. Sveto mesto na mostu, kjer so 1393 Nepomuka vrgli v Vltavo! Poljublajo kip njegov, ki stoji tam . . . razlagajo si vedno iznova, kako so padale zvezde, ko je svetnik padal z mostu, kako so mu svetile nad glavo, ko je njegovo mrtvo truplo plavalo dol po vodi . . . kdor dandanes pobožno moli nad njegovim grobom — so govorili — ta občuti vonjavo dišavo okoli sebe. Pa že se kažejo ladje, pisano okrašene, ena z godbo, druga z nebom in svečeniki, tretja z mestnimi senatorji. Strel in zvon . . . fanfara . . . Regina coeli.

Seveda prikriti Husit Svoboda, ki čita stare kronike, pravi spričo te vltavske svečanosti: „Musica navalis, musica aquatica . . . Tam pri mostu je bila že v starih časih, ognje so palili, a to vse na čast in slavo drugega svetnika, sicer tudi Jana — ta je bil takrat pri nas svetnik . . . danes to ni več resnica, danes je heretik . . . Jan Hus . . . Takrat, pred 300 leti je bil svetnik na vsem Češkem in tu v Pragi, to je bil praznik v kalendarju, v cerkvah, to je bilo vedno 6. julija in pred tem praznikom . . . Na predvečer so mestni očetje žgali ogenj pod mostom in na obmostnem stolpu so trobentarji krasno trobili, na boben bobnali, iz možnarjev streljali . . . Množica ljudi je bila na mostu in po obalah, kakor bode danes . . . To je bilo v starih časih in je zdaj le v kronikah . . .“ Svoboda je videl, kako je na mesto Jana Husa stopil Jan Nepomuk.

Jiráskova poznate vi, ki ste čitali v slovenskem prevodu njegove „Psoglavce“, veliko sliko o kmetskem ljudskem gibanju 17. stoletja. Tudi „Temno“ je velika zgodovinska slika. Zgodovinsko-lokalne opazke pod tekstom svedočijo, da Jirásek podrobno proučuje zgodovinske temelje svojih zasnutkov. Zgodovinski realist je. Kdor se hoče nazorno učiti kulturne zgodovine, najde v takem beletristu izbornega učitelja. Seveda je beletristika, ki verno podaja zgodovinska realija, v nevarnosti, da ostane pri tem in nas ne uvede

globlje v dušni razvoj svojih ljudi. In take psihološke poglobitve in dušne iztančenosti pogrešam v Jiráskovem „Temnu“. Menda je to vobče negativna stran njegovega tako bogatega in zaslužnega pisateljstva, ki mu je obrodilo priimek „českega Sienkiewicza“. Ona umetniško neugodna lastnost pa je z druge strani omogočila njegovo silno popularnost med češkim narodom.

Zgodovinska točnost in zgodovinski realizem je morda deloma posledica njegovega poklica. Zakaj Jirásek, rojen 1851 pri Nachodu blizu prusko-šleske meje, torej v okraju, kjer se dogaja začetek in konec „Temna“, je gimnazijski profesor v Pragi. Če pogrešamo pri njem moderne notranjosti, si bomo to tolmačili tudi z dobo njegovega razvoja, ki je doba naših realistov na koncu romantike, Kersnikov in Detelov. —

Ob petstoletnici Husove smrti sme slovenski list naglašati, da je Slovenec Gašpar Rojko, profesor na univerzi v Pragi, s svojim temeljitim delom o kostniškem koncilu v dobi kulturnega obrata jožefinskega odločno posegel v boj principov: Jan Nepomuk — Jan Hus in sicer v čast in slavo Jana Husa.

Anton Gaspari:

Tuja polnoč.

Tuja polnoč po prstih se plazi,
neslišno gredo minute, počasi —
zvezda na jugu je otemnela.

Mračne se misli kradejo v srca,
tiho utripljejo žile, boječe —
v knjigi zapisano je o nesreči . . .

Meni veliko ni do prerokov:
za polnočjo ure se jutra budijo,
misli neklicane same bežijo —
knjigo napisali so pesimisti. —

Jutranja zvezda . . . O, domovina! — *In kaj ste hoteli.*

Dr. J. A. Glonar:

Slavistika na Nizozemskem.

Ko se je pred leti izvedelo, da se namerava na vseučilišču v Leidenu ustvariti stolica za slavistiko, so se slavistični krogi zelo razveselili te razširitve vede, ker so od nove stolice, kar je popolnoma umevno, pričakovali pomoči na svojem obsežnem torišču in novih impulzov. Samo pri nekaterih slavistih so se oglašali dvomi, je li oseba, ki je bila določena za prvega nizozemskega profesorja, za to tudi sposobna in je li učni nalog, ki ji je bil naložen, primeren vlogi, ki jo naj igra slavistika na Nizozemskem. Poudarjali so, da primerjalni filolog, dasi ima baltsko-slovansko skupino, slavistiki na Nizozemskem ne more toliko koristiti, kolikor bi lahko literarni (in kulturni) zgodovinar. Prvi javni dokaz in nekak slavistični program za Nizozemsko smo dobili sedaj v drobni knjižici, ki jo je izdal N. van Wijk, prvi nizozemski vseučiliški profesor za slavistiko. To je „poročilo¹ o potovanju po glavnih središčih slavistične vede in slovanske kulture od 23. aprila do 3. avgusta 1914.“

O povodu in namenu tega potovanja govori Wijk v uvodu. Nastopil ga je iz lastne inicijative, gmotno podporo za to pa sta mu dala nizozemska vlada in leidenski vseučiliški fond. Wijk se je hotel na tem potovanju predvsem orientirati o stanju slovanske in baltske filologije v nje glavnih središčih, stopiti v osebne stike z raznimi učenjaki in se na licu mesta prepričati, kako delujejo razne akademije in učena društva na tem polju. Poleg tega pa je nameraval na tem potovanju nabrati kolikor mogoče veliko slavistično knjižnico in na ta način dobiti za ustanovitev slavistične stolice prepotrebna pomagala. Na tem potovanju je šel čez Leipzig v Prago, od tam v Varšavo, Vilno, Petrograd, Moskvo, Harkov, Kijev, Lvov, Bukurešt, Sofijo, Belgrad, Zagreb, Ljubljano, Gradec, Dunaj in Krakov v Zakopane. Od tam je hotel še v Poznanj in Berlin, toda vojni dogodki so ga prisilili, da je moral po najkrajši poti pohiteti domu. Vse znanstvene institucije in posamezniki so mu šli tako na

¹ Verslag van een reis naar de voornaamste centra van slavistische wetenschap en slavische cultuur 25 April — 3 Augustus 1914 door Prof. N. van Wijk. 's-Gravenhage. Martinus Nijhoff. 1915. 80. VIII — 41 str.

roko, da je namen svojega potovanja skoro popolnoma dosegel in da je bilo njegovo pričakovanje daleč prekošeno. O tem govori skoro na vsaki strani svoje brošure. Tako podaja to poročilo ne samo precej natančen pregled raznih znanstvenih stremljenj in podjetij pri Slovanih, ampak odpira tudi zanimive vidike v slovanska kulturna in politična stremljenja. Pisec ima velik dar bistrega opazovanja in pregnantne karakterizacije. Nas zanimajo seveda samo mesta, kjer govori o Slovencih.

O nas govori v poglavju, v katerem opisuje svoje bivanje v Ljubljani. Slovenski narod, ki se po številu ne more meriti s Hrvati, Srbi, ali Bolgari — Slovencev je približno poldrugi milijon — ima ravno tako kakor ti narodi svojo lastno znanost in nje glavno središče je Ljubljana. Tam je Matica Slovenska, družba, ki obstoja od l. 1863. in šteje 3000—4000 članov — kar je za tako majhen narod zelo mnogo — in ki je po duhu sorodna Zagrebški Matici hrvatski. Razlika je samo v tem, da mora slovenska zastopati deloma tudi akademijo. Pri Matici se je Wijk informiral o številu in smeri naših listov in časopisov. S Pugljem in Župančičem si je ogledal arhiv in licejsko knjižnico, kjer mu je ravnatelj Pintar pokazal ljubljanski del supraselskega kodeksa in več Prešernovih autografov. „Slovenci časte tega svojega velikega poeta z najiskrenejšim spoštovanjem; to sem opazil pri vseh svojih pogovorih v Ljubljani, najbolj pač tedaj, ko sem se v biblioteki seznanil s specialistom prešernoslovcem“. S Slovenci je občeval tudi v Gradcu in na Dunaju. V graški družbi, ki jo po dveh značilnih slojih („starih generalih“ in „mladih juristih“) imenitno karakterizira, mu je posebno ugajalo petje, ki je v holandskih družbah nekaj zelo redkega. Svoje poročilo o bivanju na Dunaju sklepa s sledečimi besedami: „Po mojem mnenju je naloga vsakega profesorja slavistike, da je v isti meri, kakor prodira v posameznih delih te prostrane tvarine vedno globlje, poleg tega še kolikor se da široko orijentiran o življenju, razmerah in stremljenjih raznih slovanskih narodov. Potovanje, kakor je bilo moje, je za to naravnost imenitno sredstvo. Toda ne samo v slovanskih deželah sem se marsikaj naučil. Tudi na Dunaju mi je postalo marsikaj jasno glede narodnostnih vprašanj podonavske monarhije, posebno glede jugoslovanskega problema. Kakor so bili časi žalostni — bilo je par dni po smrti nadvojvode Franca Ferdinanda — vendar so povzročili, da so Dunajčani, pred vsem dunajski Hrvati in Slovenci, zelo mnogo govorili o politiki — kar je bil dober pouk za došleca iz tujih krajev.“

Če se pisec na koncu brošure opravičuje, da je čitanje tega potopisa „malo zanimivo branje“, mu moramo z njegovo lastno besedo odgovoriti: „Integendeel!“ — Nikakor ne! Zanimivo je že zato, ker nam zopet kaže tipičen slučaj, kako se slavistika uveljavlja v vrsti drugih znanosti in teritorijalno širi. Koliko se je pred leti bizantinist Krumbacher trudil, da bi bila v Münchenu osnovana slavistična stolica! Kot bizantinist — ki je izkrajša res moral sam še dokazovati in braniti upravičenost svoje vede — je spoznal, koliko važnost ima za filologijo (in ne samo za njo!) poznavanje slovanskega sveta. S kako ironijo je poudarjal, da so na nemških univerzah stolice za kitajščino in japonščino, toda ne za jezik najbližjega soseda. Zato je iz lastnega nagiba predaval na univerzi v Münchenu ruščino; danes imamo tam slavistično stolico, ki jo vodi Berneker. — Wijk je pravzaprav zgodovinar umetnosti, toda njegove znanstvene potrebe so ga svoj čas prisilile, da se je seznanil z ruskim jezikom — in danes je prvi nizozemski profesor za slavistiko. Vse to kaže, da je čas, v katerem se je govorilo: „Slavica sunt — non leguntur!“ — že na tem, da postane historična reminiscenca.

Zanimiva in razveseljiva pa je brošura tudi zaradi tega, ker jasno kaže, da so bili vsi pomiselki proti Wijkovi profesuri neutemeljeni. Brošura je jasen dokaz, kako dobro in pravilno umeva Wijk svoj položaj in svojo nalogo. Kjer je treba, kakor v Leidenu, osnovati tako stolico popolnoma na novo, tam je pač postranska stvar, ali je mož, ki mu je ta naloga poverjena, lingvist ali literarni zgodovinar. Glavno je, da ima orijentacijo na svojem terenu, inicijativo in organizatorske sposobnosti, da zna ustvariti prve, prepotrebne temelje za nadaljnje delo. Škoda samo, da je svetovna vojska prekinila Wijkovo potovanje in vsaj za čas zavrla znanstvene zveze med Leidonom in slovanskim vzhodom. Ko bodo nastopili mirni časi, bo znanost, ki ljudi spaja, oživila tudi leidensko slavistično stolico.

I. Š.:

Ena o Jerneju Krmižku.

Jernej Krmižek je bil svoje dni samo literat in je živel le od kinetične in latentne energije svojega talenta: od honorarja za že natisnjene ali vsaj prodane in od predujmov na bodoče spise. Nekaj dni v mesecu je živel tudi brez enega in drugega.

Pri tem je bil zelo čeden in zabaven dečko in ženske so ga rade imele. Da ni nestalnost njegovih literarnih dohodkov vzbujala opravičenega nezaupanja, tudi nekatere alimente bi bil moral sam plačevati. In ne bi se bilo dogodilo, da se je neka moška žrtev tega pomanjkanja Krmižkovega kredita nekoč tako brutalno in natura regresirala na njem, da se je moral za dalj časa umakniti iz privatnega življenja.

Toda vrag mu ni dal miru in na svojo nesrečo se je splazil Krmižek nekega lepega kresnega večera, ko je luna sijala in pot kazala, zopet enkrat v raj do prepovedanega sadu. Vračajoč se pa je zagledal naenkrat angela s plamenečim mečem ob izhodu.

Bila pa je to gospa Školčkova, Jernejeva bodoča tašča. Zakaj v ti čudotvorni noči se je bila tako preobrazila iz ženske, o kateri niti ni vedel, da je mati njegove nove ljubice.

In v ti noči se je tudi Jernej Krmižek preobrazil iz slobodnega Don Juana v bodočega zakonskega moža in družinskega očeta.

Dogodki do te noči so se bili jadrno razvrstili: gospa Školčkova je bila opazila, da lazi za njeno hčerko bivši študent, ki se mu je bilo izpodrsnilo šele na sedmem klinu gimnazijske lestvice, in ki je torej lahko še za kako rabo na svetu, čeprav je začasno samo literat. Sklenila je, da ga ne odžene a limine, to se pravi od praga, ampak da napravi raje koristnega člana človeške družbe iz njega, — človeštvu in svoji hčerki na korist.

In stopila je pred hranilničnega ravnatelja, prijatelja svojega pokojnega moža, in je zagotovila „sicer poštenemu in zmožnemu zaročencu“ svoje hčere primerno mesto, „ko bo vse pripravljeno“. Potem pa se je lotila prežanja. In ko je hotel Jernej Krmižek tisto usodno kresno noč iz paradiža — ali, da dobi stvar takoj pravo ime — iz pasti, (sicer pa kaj je bil nazadnje drugega tudi Adamov paradiž kakor past, ko se je naprej vedelo, kako se bo stvar končala!), — ko

hoče Jernej Krmížek iz pasti, začuti za vratom koščeno pest; in ta pest ga tira drugo jutro naravnost pred velika vrata, nad katerimi so bile pomembno naslikane čebelice.

Jernej Krmížek se ni nikdar ustavljal svoji zli usodi, niti tedaj ne, ko se ji ni zdelo potrebno, da bi se bila tako posrečeno vtelesila: brez odpora se je bil pustil vreči z gimnazije na cesto in brez odpora se je zdaj pustil vreči s ceste v panj. In brez odpora je puščal v svojo glavo pravila, kako je upravljati te vrste med.

Tudi ženitvi in ž njo združenim formalnostim se ni ustavljal. Sicer pa je prav vse opravila tašča in edino besedo „da“ je moral sam izreči, — beseda, ki je igrala pozneje tudi v občevanju z ženo edino vlogo.

Pisateljeval že od nastopa službe ni več. Tašča je bila mnenja, da bi ga to odvajalo od vpoglovitve v njegovo službo. No, tolažil se je, da bo nadaljeval po poroki. Ali komaj je kot zakonski mož prvič razgrnil papir pred se, mu ga je žena vzela, češ da ima mama prav, če pravi, da bi se potem hočeš nočeš moral pajdašiti s prejšnjo tovaršijo in da bi več zapravil nego zaslužil, ko bi ga lahko zvalili spet med se. Naj rajši počaka, da se malopridna družba malo porazgubi, in naj le rajši gleda na svojo službo, da mu prej povišajo plačo. To kar je prvega gotovo, je stokrat več vredno.

Jernej je za hip gledal na prazni prostor, kjer je bil ravnokar papir. Žena pa ga je pogladila po laseh, ga poljubila in ga je peljala ven. Babica ji je priporočila, da mora v svojem stanju veliko hoditi in ker je želela, da jo spremlja vedno mož, je imel nalogo tudi za svoj prosti čas.

Ko je bil pa enkrat sinko Tomo na svetu, se Jernej že celo ni mogel pritoževati, da mu kdaj ostaja časa. Prve mesece se je bil mali po očetovih mislih prav domenil z mamico, da bo spal samo takrat, ko je bil papa v uradu, in da se bo drugače neprestano drl, ako ga roditelj ne bo nosil po sobi gor in dol, gor in dol. Po noči pa ga je bilo treba zdaj previti, zdaj pogreti kamilice, zdaj malo popestovati, da se otrok pomiri in ne dobi božjasti.

In tako sta se očka in sinko drug drugemu lepo privadila, da nista mogla biti drug brez drugega, je rekla mamica.

Ne samo, da je imel oče zdaj že celo, kadar je jedel, sinčka v naročju, tudi v nasprotnem slučaju, ga skoro ni smel dati iz rok.

In na splošno se lahko reče, da je Tomo že s tretjim letom trezno in pravilno presojal položaj v domači hiši. In tudi papana samega je znal po pravici ceniti. Brezdvomno je bil lesen konj, ki

mu ga je bil prinesel Miklavž, dobro nadomestilo za papana za časa njegovih uradnih ur, in brezdvomno se je dalo za silo izhajati tudi s pestunjo, ki jo je bila mama najela za te ure, čeprav ni imela papanove brade, da bi se človek obešal nanjo in spuščal potem na tla. Ali oče je le oče!

No, polagano je sinček dorastel in je začel hoditi v šolo. In ker je bila mama mnjenja, da papa o vzgoji ničesar ne razume in da se ga vrhutega otrok prav čisto nič ne boji, — papa bi bil le rad vedel, zakaj naj se ga otrok boji — in ker je zato sama prevzela nalogo, da bo dečka pripravljala za šolo, je Jernej pomislil, da bi zdaj pa le imel slednjič zopet kako uro časa, da bi zajahal Pegaza, kakor se reče, in poskusil zopet pisati. Če pojde . . . Samo z ženo bi bilo treba prej govoriti . . . In ko se je tri dni zaletaval, — res se je bal, da bo tudi zdaj odletel, kakor tolikrat med tem časom, ko je stavljal svoje skromne predloge, — ko se je tri dni pripravljaj, je slednjič naskočil: da ji iznova pove, da bi bilo vendarle pametno, če bi porabil svoj prosti čas v kako korist. Trideset do petdeset kron na mesec da bi z lahkoto zaslužil. In če ne drugo, da bi vsaj prevajal. To je takorekoč naravnost resno delo. In da bi lahko njej kupil kak klobuk. —

„Klobuke si jaz že sama kupujem in ne rabim tebe!“ ga je prekinila. „Toda če misliš, da lahko zaslužiš za svoje, radi mene poskusi!“ Dala mu je tudi desetico, da si kupi papirja. In ko je prišel opoldne iz urada, je prinesel s seboj zavitek belih pol, ki jih je še pred kosilom škrbno razrezal, kakor je predpisano. Potem je komaj čakal, da je žena pospravila mizo in da bo sam. Ona je imela namreč navado, da je šla zdaj v kuhinjo, deček pa na dvorišče med drugo drhal.

Vzel je iz predala star rokopis, ki ga je bil moral pred daljnimi sedmimi leti prekiniti, in je čital. In glej, kakor čudež! Vsi sokovi so se začeli nanovo pretakati v njem . . . Da, to je bil takrat dobro povedal, — še danes stoji. To mesto pa bo treba vse predelati. A to tu bi prečrtal, — preveč banalno se je bil izrazil. Ali glavno je, da so vse osebe v hipu zopet oživele . . . Premikajo se pred njim in govore, kakor da se je šele snoči ločil od njih!

In že teče roka čez papir. Toplo, sladko je človeku v prsih in pred očmi vstajajo prelepe slike . . . Gladke trate se širijo v dalj . . . tam na obzorju stoji črn gozd . . . bele ceste se vijejo na vse strani . . . čez brdo spe samotni potnik — študent. Ravno

na sredi klanca je bil obstal pred sedmimi leti, zdaj spe zopet navkreber in misli dalje svoje vesele misli . . .

Ali zunaj v kuhinji se začuje vpitje in hip pozneje pritira žena jokajočega sinčka za ušesa skozi vrata.

„Kaj ti nisem davi rekla, da bova že zdaj nalogo napisala, ko moram potem ven? Ali ti nisem rekla, ti cigan ti, grdi! Ali misliš, da te bom desetkrat klicala? Čakaj!“

Žena vpije, Tomo joče.

Človek se zgane. Ravno tako lepo je bil začel . . .

Žena pograbi dečkovo torbo, potegne tablico in knjigo iz nje in razloži vse skupaj po mizi — ravno pred moža.

„Tja na oni konec se pomakni, saj ti vendar ni treba cele mize!“ In že mu porine rokopolis proti robu.

„Kaj bosta zdaj pisala?“ vpraša človek z žalostnim glasom.

„Kdaj pa? Saj slišiš, če nisi gluhi! Alo, Tomo, sem sedi!“

Tam tablica, tu knjiga, tam Tomo, tu žena, — samo še košček mize ostane. Človek stisne komolce in poskusi.

Toda Tomo ima trdo roko — mama pravi očetovo — in vleče preveč pokončno. Dvakrat, trikrat se še pove, potem preneha tudi materino potrpljenje. Evo boš razumel pa tako! Zaušnica zazveni in Tomo zavpije do stropa.

„Tako vendar ne morem pisati, če tako kričita!“ vzdihne človek in iz glasu bi se skoro upala dvigniti rahla nevolja.

„Kričiva! Pa kaj misliš res, da bo otrok zaradi tvojih praskarij šolo zanemarjal? Pojdi v ono sobo, če ti ni prav tu! Jezus, tepec je že spet potegnil čez črto! Poševno, pravim! Pa seve, če se papa ves čas vtika vmes!“

„Ti, saj res, kaj pa če bi tudi spalnico malo zakurila, tako le ob kakih enajstih, da bi jaz lahko pisal tam? . . . V takem mrazu veš da ne morem. In toliko bom še zaslužil — — —“

„Kaj, da bomo dve sobi kurili ob ti draginji! Samo še tega mi manjka! Že tako komaj živimo! Še kako tako si izmisli, da! Sicer pa daj mir, saj vidiš, da fanta motiš!“

Človek molči in se zopet loti. Toda med materjo in sinom prihaja do vedno večjih in glasnejših nasprotstev. Ne, tako ni mogoče, — kar bi napisal, bi bilo itak vse za nič! Res, da je v oni sobi ljut mraz, a vsaj mir bi imel . . .

Vstane, si ogrne suknjo in se preseli tja. Hu! Vsa okna gledajo stekleno in strupeno. Sicer pa kam? Na oni mali mizici je komaj toliko prostora, da razgrne papir. Nič ne de, naj bodo ko-

molci v zraku. Samo v kolena ga že zdaj zebe in noge bodo tudi kmalu trde, da bi le prsti ne bili!

Malo bolj tiho bi ta ženska res lahko opravila, saj je, kakor da osla poganja. Kako pa naj otrok lepo piše, če ves čas joče? O, križ božji, kaka je! Res, da ne more nič zato, ko je tako nervozna, ali malo se že lahko vsak kroti!

Ne gre! Vse zastonj! Kaj res še ne bosta končala? Kaj pa tudi takim otrokom že toliko nalagajo! In tudi prstov že ne more premikati več, on sam namreč.

Pa drevi po večerji! Otroka spravi ona že ob osmih v posteljo in potem bo lahko delal do desete, enajste. Sicer pa bo zdaj itak kmalu čas iti v urad.

Krmižek počasi vstane in se vrne v sobo, kjer spravi rokopis zopet v predal.

„Ali je roman že končan?“ vpraša žena s prijaznim glasom. Mož nagrbnči čelo in se počasi napravlja. —

V uradu si je izdelal v glavi celo poglavje in vesel je, da mu pojde zvečer delo hitro od rok.

In komaj da je otrok legel, je naš junak že imel papir pred seboj.

Prečital je zadnje strani, da se mu duša zopet potopi v razkošje ustvarjanja in je nastavil pero, da nadaljuje.

Tedaj se je vrnila žena in je sedla na drugi konec mize s Tomovimi raztrganimi hlačami v rokah.

Krmižku se zdi, da ga ženina prisotnost ne bo motila. Če bi rekla kako prijazno besedo, bi mu celo dobro storilo. Toda to občuti le z robom svojih možganov, — vsa duša mu je obrnjena tja na hrib, kjer je bil njegov študent ravno dospel na vrh. Čudovita pokrajina se odpira spodaj na oni strani pred njim . . . vsa svetla in žareča, posejana z belimi vasmí . . . nad njimi holmci s stolpo-vitimi gradiči . . . po sredi tja srebrna reka in vijugaste ceste na vse strani, a po njih drčijo majčkeni vozički . . .

„Ti, poglej!“ se oglasi žena.

Krmižek pogleda tja. Žena mu moli pred oči nogo v stari copati, iz katere gleda nogovica. Pa dà, pri vseh zlomkih, naj si kupi druge, saj itak pobere prvega ves denar in potem si „vse sama kupuje,“ a njemu naj da vsaj zdaj mir s temi dolgočastnostmi!

„Če bi bila čevljarja vzela, bi mi ne bilo treba hoditi tako okrog! In otrok ima tudi že vse preglodano obutev. Ti pa res lepo skrbiš za družino, to ti je treba pustiti!“

Če bi bilo samo radi greha, Jernej Krmižek bi zaklel iz vse duše. Toda tako samo čelo nagubanči.

O, seveda, gospoda se ne sme motiti, on je vzvišen nad vse to! On lepo vstane, gre sedet v pisarno, pride domov, sede že k pogrnjeni mizi, sedi, gre spet v urad sedet, pride domov, spet sede k večerji, potem sedi in na koncu leže. O, krasno življenje! Da bi se pobrigal za družino in malo pomagal, to mu niti na um ne pride! Ravno včeraj mi je pravila gospa Štokova, kako njen mož sam razcepi drva, sam prinese meso domov, sam je celo mizo za kuhinjo napravil. No, pa sem ji tudi povedala, kak si ti. Moj zna pa samo sedeti in jesti, sem rekla!

„Ti, pri moji duši!“ je zaklel Krmižek silno globoko v svoji duši. „Ali se res še ne bo spraviła nocoj!“ Sicer pa je molčal in držal svojega študenta, da se mu ne premakne iz občutja.

Jaz se pravzaprav čudim, da nisi bolj debel, ko si tako neznanško len! Stavim, da si si izmislil to pisateljvanje samo, da boš laže sedel, kaj pa pišeš? Pokaži!“

Žena vzame in čita zadnjo stran. Videti je zadovoljna.

„No, saj talent imaš. Tudi Štokovki sem rekla, da si talent. Ampak malo bolj za družino bi vendar lahko bil. Fanta nimaš na primer čisto nič rad, kaj ne da ne?“

„Pa kdo pravi to, da ga nimam rad!“ vzdihne Jernej komaj slišno. Kolikokrat je že čul to očitjanje. Človek postane res že truden.

„Pa, zakaj vpiješ? Ali ne znaš tiho povedati? Ali mora vedeti cela hiša, da si tako sirov?“

„Jaz da vpijem?“ vzdihne Jernej uničen. „Ne, to je že res prehudo! Sicer pa mi daj zdaj res že mir, da končam vsaj še ta odstavek!“

Zdaj je res že jezen. Saj ko gre zanj, je pripravljen vse prenesti, ali tu gre takorekoč za narodno stvar, za prava, ki si jih naravnost ne sme pustiti kratiti!

„Pa koliko časa misliš še pisati?“

„Še eno uro, še dve, ne vem; dokler bom mogel. Saj čez dan mi tako ne daste miru.“

O, pa jaz te ne bom toliko časa čakala. Ti lahko, ki ves dan le sediš, a jaz se ubijam že od sedme ure zjutraj in sem trudna, da se komaj še držim.“

„Pa pojdi spat! Kdo te drži?“

„O, pa si res ljubezniv, kaj si boš pa še izmislil? Zdaj naj hodim jaz tebi posteljo gret! Res, vsak dan lepše! Kar spravi se

lepo ti naprej kakor vsak večer — drugega mi itak ne napraviš ves dan. Zdaj naj radi njegovega pisateljjevanja še v mrzlo posteljo hodim! Ali ste ga videli! In kam se tako mudi? Saj ne bo še nocoj konec sveta!“

In prijala je rokopis in ga je spravila v predal.

„Kar hitro se spravi!“

Jernej gleda še hip topo pred se in odide potem resignirano v drugo sobo. „Bom pa v uradu delal. Ni vrag, da bom, tudi če me zapode! Zdaj pa res ne neham več, ko vidim, da gre,“ je mrmral, ko se je slačil. —

Toda tudi v uradu ni mogel. Ravnatelj ga je zasačil in ga je grdo ozmerjal, in treba je bilo nesti rokopis zopet domov.

Polagoma se je res privadil, da ga ni motilo nič več. Za hip se je včasih zdrznil, če je bilo le preveč hudo, a potem je pisal zopet hladnokrvno naprej. In ko sta šla žena in sinček poleti za tri tedne k nekemu stricu na deželo, je nemir, ki se mu je bil tako lepo privadil, celo pogrešal. In čisto lahko je verjel anekdoto iz sedanje svetovne vojne, da so ljudje pisali celo v okopih, ko so deževale krogelje in šrapneli čez nje.

„Ne, zdaj bi me niti Rusi ne spravili več iz konteksta, — prej bi moja žena in moj Tomo nje!“

Josip Kostanjevec:

Na solčnih tleh.

Povest.

(Dalje.)

„Tu imaš. Sedaj pa poslušaj! — Tvoj nasvet je dober. Na meni ne bo opazil nihče, da mi je hudo kakorkoli. Jutri pojdem k seji in še svoje veselje jim pokažem nad tem, kar so storili. In čestitati hočem Fabru in se sprijazniti z njim navidezno. Ti pa začni obdelovati volilce, naj me volijo proti moji volji. Pokaži jim nazorno vse koristi, ki jim bodo izvirale iz moje izvolitve. Ne štedi denarja!“

„Tako je prav, takšnega vas rad vidim,“ je dejal Perko in spravljal tisočak z bleščečimi očmi. „Nadalje mi ni treba niti praviti. Ko bo vse tako lepo pripravljeno, ko bomo imeli vsaj nekaj zaslombe pri volitvah, tedaj pride glavni udarec, tedaj. . . .“

„No, tedaj? Kaj misliš?“

„Tedaj izdamo Fabra in njegove protektorje,“ je natihoma pristavil Perko in raztegnil široka usta v ostuden nasmeh.

Burlatti se je stresel in strmel v Perka. Naenkrat pa si je pomencal roke ter se zasmejal.

„Ti si vrag, Perko! Da, izdamo njih skrivno društvo in njih škiljenje čez lužo. Ravno o pravem času se morajo začeti vršiti hišne preiskave in prinesiti morajo dokazov. To bo polom in moja zmaga zagotovljena!“

Še vedno si je Burlatti mencal roke.

„Pa še nekaj, Perko. Pazi, da se moje eminentno patrijotično mišljenje dozna tudi v slovenskih krogih. Pošten Avstrijec sem z dušo in s telesom. Nekaj storim v tem oziru že sam, priliko imam doma. Drugo je na tebi, da ne bodo izgubljene zadnje moje žrtve. Že več, kako je bilo.“

Perko je obljubil vse in pozno ponoči sta se ločila, zadovoljna vsak po svoje. —

Prav tistega večera je bila zbrana večja slovenska družba v nemški kavarni. Tam so imeli Slovenci svoje omizje in na razpolaganje slovenske časnike. Tam se je navadno zglasil tudi vsak slovanski gost, ki je v tistih časih posetil Trst. Nocoj je sedel v družbi tudi Podlipnik. Razgovor se je pletel o raznih političnih vprašanjih, med drugimi tudi o nadomestni volitvi za mestni tržaški svet. Razpravljalo se je v konverzacijskem tonu, kako stališče naj pri tej volitvi zavzamejo opravičeni slovenski volilci v mestu. In sklenili so, da se volitve ne udeleže. Ta sklep je treba naznaniti vsakemu volilcu posebe ter vplivati nanj, da se ga trdo drži. Vsak izmed navzočih je prevzel v ta namen svoj del volilcev, natančno zaznamovanih v zapisnikih. In nadejati se je bilo, da se bode po njem ravnala večina.

Podlipnik je bil v tej družbi že star znanec. Pred nekoliko časom ga je bil vsem po vrsti predstavil Demirose in Podlipnik je kmalu začel med njimi nekaj veljati. Zato so mu tudi poverili nalogo, ki jo je bil te dni radovoljno rešil s tem, da je zasnoval nekako narodno delavsko organizacijo onega večera pri Štrku. Nocoj pa se je vpisal v Rojansko čitalnico in tako postal njen delavni ud, dokler se ni ustanovila Čitalnica v Trstu samem. O namerah Burlattijevih je on sam obvestil omizje, ki je takoj zavzelo svoje stališče in se takšnim nakanam uprlo. Kako on sam opravi z Burlattijem, na to niti ni več mislil.

Pozno ponoči se je odpravil z Demirosejem proti domu. Ulice so bile to noč nenavadno prazne; širše nego v resnici so se mu zdele in neznano dolge in hiše višje in lepše nego navadno, sami dvorci in palače.

„Ko gledam te velike hiše in slutim bogastvo, ki se skriva v njih, me vselej obide žalost in mi izgine pogum. Kdo gospodari v njih in iz njih tja daleč po deželi? Kako majhni smo tukaj še Slovenci, skrivajoči se in bivajoči po kletih in podzemeljskih brlogih! Kdaj se dvignemo od tam in zavzamemo takšne prostore ter zagospodarimo v njih? Koliko časa, koliko truda in vztrajnosti, koliko sil, dušnih in telesnih, bo še treba, da se dvignemo na to mesto!“

Kakor sam pri sebi je govoril Podlipnik te besede, polglasno in nerazločno. Toda Demirose ga je razumel.

„Morda preteče manj časa, nego si domišljujete, da bo veljala vaša beseda tudi tukaj,“ je dejal Podlipniku odločno. „Ali ni začetek že storjen? Ali se ni nekdo od vaših že dvignil iz lastnega na tako visoko stopnjo? Z delavnostjo in vztrajnostjo, s prirojeno inteligenco in žilavostjo, kakor bi delal čudeže? Poglejte ga Kalistra — ali mislite, da se vam ne more poroditi še več njemu enakih?“

Podlipnik je prijel tovariša za roko.

„Prav pravite. Samo za hipec me je omamila malodušnost. Delo je začeto in rodilo bo stoteri sad. Naš narod je od vekov trpin, je revež in proletarec med narodi. Nikdar se mu ni godilo dobro in privadil se je svojemu trpljenju tako, da niti ne poskusi mu uteči. Prepričan je, da mora biti tako, kakor je in da se ne da pomagati. Ko ga zdramimo iz tega mrtvila, ko mu dokažemo, da ima enake pravice z drugimi, ker ima enake duševne in telesne zmožnosti kakor oni, tedaj se začne nova doba, doba vstajenja in preporoda!“

„Tedaj bo od teh zidov odmevala slovenska beseda in nikogar ne bo, ki bi ji mogel ovirati pot,“ je pristavil Demirose.

„Tiste dni bi hotel doživeti,“ je dejal Podlipnik sanjavo, poslavljajoč se na razpotju od tovariša. —

XII.

Zima je začela siliti vedno niže in niže z gora v deželo. Vrhovi istrskih hribov, ožgani in opaljeni prej ter začneli kakor od dima, so že naredili bele kučme, svetleče se v zimskem solncu. Oddaleč so nemo naznanjali belo kraljico, počasi prihajajočo s svojim v gorke kožuhe zavitim svetlim spremstvom. Radovedni so se prvi

poslanci tega spremstva že izprehajali po vencu gora, spletenega okoli nizko ležečega mesta, postajali in razmišljali, kdaj bi bilo primerno, da se napotijo navzdol. Presenečeni pa bržkone po nudečem se jim razgledu, so sklenili, da ostanejo še tam gori in si napravijo šotore. Povabili so burjo v posete in prirejali na večer ob solnčnem zahodu svoje veselice in plese med veselim žvižganjem in izza ovinkov in iz zased se oglašajočo godbo. Proti jutru so navadno odreveneli in oledeneli, da je zeblo do kosti onega, ki je hodil mimo njih, dokler jih ni otajalo novo solnce.

Doli pa so bili topli dnevi kakor spomladni. Pred kavarnami in gostilnami so se o poldanskih urah solnčili gosti in z zadovoljstvom obračali hrbte proti svetlobi, ki je silila na tlak skozi golo vejevje drevorednih dreves.

Miramarski park je to nedeljsko popoldne nudil sliko najpestrejšega življenja. Nenavadno mnogo ljudstva je izstopilo iz vsakega vlaka na postaji in se razlilo po senčnih potih vedno zelenega parka. Rahlo, neslišno kakor v snu, so se zibale palme in ciprese v lahni, od morja pihljajoči sapi. Vedno zeleni eksotični listovci, pomešani s temnim iglovjem, so si šepetali med seboj in koketirali z visokimi aloami in žarečimi poznimi vrtnicami. Grad pa se je zasanjal v davno minole čase in se sklonil nad enakomerno valovečo morsko gladino, prisluškujoč pripovedovanju, dohajajočemu iz prekomorskih dežel. Oddaleč je temnel visoki oglejski zvonik, za njim se je izgubljala v nedogled furlanska ravnina in obzorje so obkrožali beli in bleščeči vrhunci tirolskih in italijanskih velikanov. Vzradostiti se je moralo tega pogleda vsako oko, spluti v hrepenenju vsako srce ...

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila

Šanda Dragan, Lepa Vida. Tragedija. (Knjigotiskara D. Hauptfeld. Karlovac.) 1915. V lastni nakladi. 80. 176 str. Cena 3 K.

Za Prešernom, Jurčičem, Vošnjakom in Cankarjem se je te snovi, znane iz naše narodne pesmi, lotil tudi Dragan Šanda. Pod geslom „Spiš, Brute? Vzdrami se in vase glej! — Šekspir“, ki stoji na naslovnem listu, je napisal deloma v prozi, deloma v verzih (peterostopnih jambih) dolgo tragedijo v petih dejanjih. Fragmenti narodne pesmi o lepi Vidi mu za celo dramo niso mogli dati dovolj snovi; zato je snov razširil po svoje. Španec, ki odpelje Vido, se pri njem zove Gonsalvo de Cordova y Aguilar; dejanje se vrši v začetku 15. stol. Vida odide z Gonsalvom v Kordovo, kjer se sestane z infanto Ines, ki je Gonsalvu zaradi njegovih

velikih vojnih zaslug namenjena za ženo. Ta ji zagrozi, da jo bo spravila kot čarovnico v ječo in na grmado. Baš ko gresta Gonsalvo in Vida k poroki, nastopi tudi Vidin mož Dreja, ki jo je našel s pomočjo Diega, Gonsalvovega prijatelja. Vida pride v ječo in pred sodišče, kjer je obtožena čarovništva; na besede Gonsalva („in njena krivda vsa je le ljubezen“, str. 170), Dreje in Diega pa jo sodniki — španski sodniki v začetku 15. stol. — že skoro oprostijo. Toda Vida še pripoveduje dovolj zamotano povest svojega rodu in sklene:

„Preveč prokletstvo moje že krvi
rodilo greha je in zla na svet
in mojo smrt zahteva krivda strašna“ —

in se zastrupi. Njena „krivda strašna“, zaradi katere gre v smrt, je v tem, da je zapustila moža in otroka; toda če ta krivda izhaja že iz njene krvi, ni nje osebna krivda, ampak krivda njene stare matere, ki je, grofica slavnega rodu, rodila z menihom Vidino mater. Vide lastna krivda je v tem, da je zapustila dom in v vzrokih, ki so jo privedli do tega. O njih govori Vida v prvem dejanju zelo mnogo, toda iz njenega, čisto nič preprosto kmetiškega filozofiranja ne izhaja zadostna motivacija tega usodnega koraka. To je Šanda pač sam čutil in je zato še pritegnil skrivnostno čarovnico Vrecajko, ki je popolnoma zunanji vzrok, da se Vida nazadnje vendarle odloči za Španijo.

Poleg te pomanjkljivosti notranje motivacije pa ima delo še druge slabosti. Dejanje se vleče z muko in počasi naprej; venomer ga motijo filozofska razmotrivanja, ob katerih se zdi, da igralca govorita drug mimo drugega proti občinstvu in v katerih se prav na široko razkazuje piščeva načitanost. Vse to samo prav občutno moti in zavira dosledni vsebinski razvoj dijaloga. Galantno opravičevanje in pretirana vljudnost, na katero človek naleti v tej tragediji, je mogoče značilna za španske drame, toda v Vidinih ustih je ravno taka naivnost, kakor mestoma je rahlo zakrito namigavanje z nacionalnim slovenstvom in kocketiranje z opernimi efekti (str. 26, 72, 88, 128). Tehnična primitivnost so dolgi monologi (str. 65—68, 71—76, 81—84), višek naivnosti in nerodnosti tehnične zgradbe, ki se v manjši meri kaže na mnogih mestih, pa je dosežen na str. 125 v sceni med magistrom in služabnikom. Neokusna sentimentalnost (ali nedolžna frivolnost?) so besede, ki jih govori Vida Gonsalvu, ko jo hoče imeti za ženo (str. 118):

„Peklenskih zlob je vaba le poroka;
dokler te volja je, naj tvoja sem,
potem na grob sadil mi boš spomin.“

- Večkrat se res zdi, da pisec nima pravega čuta za pomen besede in pravega okusa, ampak vzame kar brez izbire, kar mu pride na misel. Prav nič ni izbirčen pri porabi tehničnih sredstev, tako da je „Lepa Vida“ pravcati historični muzej dramatične, v katerem se poleg najprimitivnejših rekvizitov romantične drame, kakor so prstan, pajek, čuk, čarovnica, karte, nuna, strup, Incubus, Torquemada, nahajajo tudi imitacije grških korov, reminiscence na humanizem (magister, Petronij, Aldus Manutius), paberki iz Shakespearcja, Fausta in sentimentalni Amadis. In Bog ve, kaj še vse! Tako je vsa drama le pisan mozaik brez stroge motivacije in brez enotne strukture.

Malomarnost in pomanjkanje estetskega okusa se zelo neprijetno kaže tudi na piščevem „pesniškem“ jeziku. Človeka kar gane, ko naleti v knjigi na oblike kakor: ino (12), čmu (20, 30 i. t. d.), vihta (41, 147), nuja (13, 28, 120, 174), plam (44, 74) in kakor najslajši bonbon se ti raztopi na jeziku verz: „V kesanja

škrat ga trešči greha pad* (str. 45). Ne, takšnih verzov ni pisal niti Koseski! Sploh, Šandovi verzi! Ko je tako prekosil Koseskega, evo ga: z zavihanimi rokavi gre, da se pomeri s samim — Shakespearejem! On ve, da so za Shakespearejev verz značilne enozložnice, ki delajo prevajalcem toliko skrbi in preglavice. In res skuje verz, ki stoji na str. 50. Tam pravi Šanda:

Resnice mrvico najprej podstri,
da lažje vjame v zanjko se kalin,
laži debele na čebelo vsuj,
novosti malo in ugank natri,
sposodi od resnobe si obraz,
zatem primesi še zunanje šeme:

v risk, up, kes, čut, jok, stid, dvom, črt, strah, srd...

Človeku kar sapa zastane: „Qualis artifex! Qualis artifex!“ Ta verz si naj blagovoli takoj notirati pisec naše doslej še ne napisane metrike! Ne, takšnih verzov niso pred 150 leti pri Nemcih pisali niti oni, ki so mislili, da je „Kirchturmknopf Daktylus, Klopstock Trochaeus“. Notabene! — take reči uganja mož, ki zna, kakor kaže priobčeni odlomek, delati tudi dobre verze, celo z enozložnicami, n. pr. na str. 44: „Kaj sme, ne zna, kam pot mu gre, ne ve!“

Šandova „tragedija“ je nov dokaz, da je bil tej snovi dozdej kos samo edini — Prešeren; že davno bi morala, kakor še marsikaj drugega, biti „Lepa Vida“ sprejeta v zbirko njegovih poezij. Njene preproste, globoke tragike in nedosežne lepote se človek z boleščjo spominja na križevi poti preko teh dolgih 176 strani. Na predzadnji strani ovitka je pisatelj natisnil naslove del, ki jih je dosedaj priobčil. Iz njih se vidi, da je dosegel prav lepe uspehe z literarnozgodovinskimi članki. Tukaj naj nadaljuje in porabi svoje znanje jezikov in svojo književno orientiranost. In če mu žilica le ne da miru in mora na vsak način delati verze, naj izbere kako lepo tuje delo in naj ga prevede. Pri izbiro ga bo podpirala njegova literarna izobrazbenost, pri prevajanju njegova verzifikatorska spretnost, ki se mu — v neki meri — lahko prizna. Predloga pa ga bo varovala raznih skokov, kozolcev in neokusnosti, katerih se, kakor vidimo na tej njegovi drugi knjigi, menda vendarle ne zna obraniti. Na vsak način bo denar, ki ga žrtvuje za to, da svoja dela sam zalaga, naložen boljše. Mogoče bodo potem dobili nekaj, kar bodo lahko čitali tudi drugi, ne samo oni nesrečniki, katerih neveseli poklic je, da morajo čitati domače naloge literarnih eksperimentatorjev.

Dr. Jož. A. Glonar.

Vladimir Treščec, *Novela*. Zagreb, 1915. 80. 121 str. Izdanje Društva hrvatskih književnika. Cena 2 K. (Za vseh šest letnih publikacij tega društva 9 K).

Vladimir Treščec pl. Branjski je ljubljanski publikist znan kot intendant zagrebškega kazališta (izza l. 1909.). Nekateri ga poznamo tudi s skupščin „Matice Hrvatske“, ki ji je bil odbornik. Sedaj je ob enem veliki župan zagrebški, torej političen uradnik. Kot sin bosanskega šefa za uk in bogočastje (r. 1870), je začel svojo politično karijero v Bosni, a jo nadaljeval v Zagrebu. Svojo izobrazbo je popolnjeval na Dunaju, v Parizu, na Nemškem, v Italiji in je bival tudi na Rivierci. Že na vnanjem nastopu se mu vidi, da pozna svet. Pa tudi v tej knjigi kažeta dve izmed treh novel pisateljeve zveze s „svetom“; v „Listku romana“ in v „Kseniji“ žive ali vsaj mislijo osebe v tujini ali s tujino; le zadnji spis, „Ferid“, ima domačo, hercegovinsko snov. Seveda s tem nisem morda hotel reči, da bi Treščeca tendence bile povsem kosmopolitske; avtorjeva volja se kaže v tem, da se v vseh

treh novelah svoje knjige vsaj na vnanje dotika vprašanj našega naroda. V „Listku romana“ se oslepeli Vladislav Gorjanovič ustrelili med drugim zato, ker domovina ne potrebuje slabičev, sanjarjev in Hamletov. V „Kseniji“ začitimo hipno v ozadju Stroßmayerjeve misli, a v „Feridu“ vidimo težko socialno-politično nasprotje med begom in kmeti. Kljub temu se ne more tajiti, da so bistvo vsaj prvih dveh novel vobče človeški motivi. Prirodna sila gre svojo pot; eden se ji ukloni sam rad, ko je uvidel svojo slabost in nesposobnost (kakor slepi Vladislav), drugi ji podleže, če so ga prisilili, z umetnimi sredstvi (katekizmi) se z njo boriti. K tej misli se druži še misel o „pokvarjeni“ krvi in podedovani strastnosti, ki pomeni konec rodovin. Molitvi niso novi, a konkretni dogodek ter njega obdelava se mi vidita v zadnji, najmanjši noveli najzanimivejša; gospodin Vladimir Treščec je bil tu zares realista in modernika. Najmanj me je mikala prva novela. Le tehnično se je izkazal v njej avtor kot gledališki intendant, ker je, kar se je le dalo, efekt potiskal na konec. — Ko sem čital knjigo, se mi je bilo večkrat spomniti nekaterih strani Gjalskega, ki je bil s Treščecem eden izmed ustanoviteljev „Društva hrvatskih književnikov“, te pred 11 leti organizirane opozicije proti konservativnim strujam hrvatske književnosti.

Dr. Fr. Hešič.

Publikacije „Jugoslavenske akademije znanosti in umjetnosti“ v Zagrebu za l. 1914. Matematično-prirodoslovni razred.

Pred kratkim je izšla druga skupina publikacij Jugoslavenske akademije za l. 1914., ki obsega med drugimi štiri izdanja matematično-prirodoslovnega razreda z zanimivo vsebino.

V 204. knjigi „Rada“ ima dve razpravi botanik Dragutin Hirc. V stavku „Floristička izučavanja u istočnim krajevima Istre, I. Kastav i Kastavština“ podaja na uvodnem mestu pregled o dosedanjem botaničnem raziskavanju vzhodne Istre, ki se je začelo v prvi polovici XVII. veka. Temu delu sledi geografično-geološki pregled omenjenega ozemlja, katerega cvetana pripada mediteranski, pontski in baltiški skupini; dobimo pa tudi zastopnice alpske flore. V sistematskem pregledu ondi divje rastočih rastlinskih vrst našteje pisatelj v 71 družinah 276 rodov z nad 500 vrstami. — V svoji drugi razpravi „Ispravci radnjama dra. A. Forenbachera Visianijevi prethodnici u Dalmaciji“ i „Istorijski prijedlog botaničkih istraživanja kraljevine Dalmacije od „Visianija do danas“ navaja Hirc k imenovanim razpravam potrebne popravke. — Dr. Vale Vouk je objavil delo „Gutacija i hidatode kod Oxalis-vrslá“. V ta namen je preiskal 12 vrst zajčje deteljice in je našel pojav gutacije (izločevanje vodenih kapljic) le pri štirih. Razvoj hidatod, po katerih se vrši gutacija, je odvisen od ekoloških razmer, v katerih rastejo posamezne vrste.

Nadalje obsega 204. knjiga „Rada“ še naslednje naravoslovne in matematične razprave: Dr. Andr. Mohorovičić „Hodograf prvih longitudinalnih valova potresa (emersio undarum primarum)“. — Dr. Vl. Varičak „O transformaciji elektromagnetskoga polja u teoriji relativnosti“. — Dr. Milutin Milanković „O pitanju astronomskih teorija ledenih doba“. — S. M. Lozanić „Uspesi elektro-sinteza“. — Dr. St. Honđl „Nacrť povijesti kvantitativne atomistike“. Obsežno in pregledno zasnovana razprava se deli v sledeče odstavke: I. Počeci kvantitativne atomistike, II. Zastoj atomističke nauke, III. Novi procvat atomistike. — Dr. Jos. Sobotka „O pojmu potencije s obzirom na površinu 2 stepena“. — Dr. J. Majcen „O prostornoj krivulji 4. reda I. vrste s dvostrukom točkom“ in „Način za određenje

obadviu zakrivljenosti u dvostrukoj točki općene algebarske krivulje*. — Dr. Mih. Petrović „Absolutne i restriktivne matematičke nemogućnosti“.

„Prirodoslovna istraživanja Hrvatske i Slavonije“ so izšla v dveh snopičih (4. in 5. zvezek). V četrtem zvezku razpravlja dr. Mar. Salopek „O naslagama s okaminama kod Kunovac-vrela u Lici“. V imenovani pokrajini se je mudil 1. 1913. meseca avgusta, kjer je preiskal geološke plasti predvsem z namenom natančnejše proučiti ondotno fosilno živalstvo. Pregledno sestavljen stratigrafski del ponazoruje 1 shematni krajinski prerez in pa 3 fotografične slike (Vrpolje s brijegom Šuplje, Ljubovo s planinom Tremušnjaci, Kunovac-vrelo). Nato sledi podroben opis ondotne pradobne faune, med katero so školjke le pičlo, glavonožci pa v pretežni večini zastopani. Razpravi so priložene na 6 tablah krasno uspele slike posameznih vrst glavonožcev. — F. Šuklje je priobčil v tem zvezku „Gornjo-miocenske naslage sela Gore kraj Petrinje“. Vas Gora leži 9 km jugozahodno od Petrinje na terciarnih apnenčevih skladih, kojih natančnejša starost pa je bila doslej preporna. Na podlagi lastnega raziskavanja l. 1912. in 1913., pri katerem je bila odločilne važnosti predvsem tamošnja fosilna fauna, je ugotovil avtor, da pripadajo apnenčevi skladi, na katerih se nahaja vas Gora in nje okolica gorenje miocenski dobi. Tudi to delo se deli v stratigrafski in paleontološki del. V poslednjem je omenjenih mnogo za gorjanske plasti pa tudi splošno novih vrst, ki doslej sploh še niso bile znane. Delo krasita dve tabli s slikami znamenitejših vrst. — Ves peti zvezek izpolnjujejo poročila o 3. in 4. znanstvenem raziskovanju Jadranskega morja v l. 1914. po posebni ekspediciji Jugoslovanske akademije. Potovanji sami popisuje dr. M. Šenoa, ki poroča tudi „O diafanitetu morske vode“. Nadalje imata v hidrografske delu svoji poročili dr. A. Gavazzi („Odnosi temperature“) in dr. A. Gavazzi-F. Šandor („O slanosti morske vode i o zasičenosti kisikom“) — V drugem delu poročata dr. L. Car in dr. Jovan Hadži o bioloških opazovanjih predvsem z ozirom na plankton, ki sta ga lovila na 48 postajah. Tudi to pot sta se ozirala v pregledni tabeli le na onih 50 značilnih vrst, ki jih je določila mednarodna komisija za raziskavanje Sredozemskega morja. Nekatere krajevno značilne vrste, ki niso v tabeli, omenjata avtorja med besedilom. — Dr. V. Vouk nadaljuje svoje študije „O istraživanju fitobentosa u Kvarnerskom zavalju“. Zimska plovba meseca februarja se je obnesla slabo zaradi neugodnih vremenskih razmer. Ugodnejše je uspela spomladanska ekspedicija. To pot je preiskal avtor cel Bakarski zaliv, Podol na zapadni obali otoka Suska, okolico mesta Raba na istoimenskem otoku in vzhodno obal Paga pri Lunu. Opazovane vrste so našteje krajevno v sistematični razporedbi z vsemi važnejšimi dostavki, iz katerih je tudi deloma razvidna promena vrst v posameznih letnih dobah. Zlasti zanimivo je v tem pogledu izredno živahno življenje k bentosu pripadajočih kremenastih alg ob spomladanskem času. Ta čas se razvijajo tako bujno, da so ostale alge, kamni in celo kamenčki na morskem dnu na debelo pokriti s plastjo raznovrstnih kremenastih alg.

Izvješća o raspravama (svezak 3) prinaša v nemško pisanem posnetku vsebino vseh navedenih razprav, da jih seznanijo z mednarodnim strokovnjaškim svetom.

Dr. Gv. Sajović.

Dr. Albert Bazala, Materijalizam ili idealizam u povijesti. Zagreb, 1915. 32 str.. Cena 50 h. — Zagrebški „Odbor za ljudska vseučiliška predavanja“ tudi letos ni prekinil svojega delovanja. marveč je vsaj v Zagrebu prirejal predavanja, katerih čisti dobiček gre v korist prehrambe obitelji mobiliziranih vojakov. Dvoje predavanj je imel podjetni tajnik tega odbora, nam dobro znani prof. Bazala.

O gornji temi je predaval letos dne 5. maja. Predavanje imamo sedaj v brošuri pred seboj. Tema mu je bilo vprašanje: Kateri faktorji vodijo tok človeške zgodovine? Na to odgovarjajo eni v smislu zgodovinskega materializma, drugi v smislu idealizma. Prvi pravijo, da človek je to, kar jê, da stoji absolutno pod kavzalnim vplivom vnanjih činiteljev, prirode, gospodarskih razmer, drugi pa dajejo idejam, t. j., človeški volji, ki izvira iz celotnosti njegovega dušnega kapitala, odločilen vpliv na dogodke. Materializem more morda tolmačiti objektivno kulturo, če to ni marveč le civilizacija, a ne more do dobra razjasniti vseh činjenic, ki se brezdvomno nahajajo, ki jih nikdo ne more utajiti: s kako gospodarsko teorijo naj se na pr. tolmači nastanek vere v preseljevanje duš? Materializem daje kulturi preveč značaj mehanizma ter ji s tem jemlje življenje; to se zgodi vselej, „če se naučna teorija misli izpremeni v tehniko mišljenja, če umetnost postane manira, če pobožnost srca nadomesti vnanja dobrina čina, če se moraliteta razblini v legalnost ter se društveno občevanje izgubi v prazni formi“. Zgodovinski idealizem pa je zablodil, ko je trdil, da je svet od vsega početka namenjen oživotvorjenju svrh, višjih, nezanih in nam nevidnih; po tej teoriji je človek le orodje v dosežanje onih svrh in vendar se vsa tragika uničevanja izliva baš nanj. Ta idealizem stavi voljo nad psihiško kavzalnost, kakor da je neodvisna od vsega ostalega dušnega življenja in zato — neodgovorna! Idealizem precenjuje moč idej, če vidi v njih zgolj intelektualne sile in prezira čustvene elemente. Zdi se, da Bazala rešuje problem s Castellarjem, češ: zgodovina je borba interesov in idej, borba, kjer časoma prevladujejo interesi, a za trajnost zmagujejo ideje. Gospodarske razmere niso neodvisno premenljiv faktor, tako da bi vsi drugi faktorji bili od njih le odvisni, marveč pripada tudi tem-le često izvesten vpliv na tok življenja. Pri tem ni misliti na delovanje svobodne volje kot kakega nemotiviranega faktorja, ampak na delovanje volje kot umno in iz celotnosti dušnega življenja motiviranega činitelja, ki se ne da unesti hipnim impulzom in nagonom. Kdor tako uvaža idejnost, ne prikriva dejstva, da je prava socialna reforma brez reforme človeka nemogoča. Brez notranje evolucije, ki bi v nove razmere prinesla novega duha, ni govora o razvoju, ki bi pomenil napredek. Kjer manjka oživljajoča vsebina idej, tam ni ustvarjanja in preostaja le prirodni proces dogajanja.

Kakor vidimo, se prof. Bazala odločneje obrača proti zgodovinskemu materializmu in bi ga v celoti smeli smatrati za „idealista“, ki pa ve, da v človeški duši ideje ne nastanejo niti se ne razvijajo neodvisno od vnanjih faktorjev, in polemizira — ne da bi nasprotnika imenoval — z zastopniki „absolutnega“ idealizma, ki stavijo človeško delovanje v službo a priori določenega in izven človeka izvira-jočega človeškega reda.

Prof. Bazala si je izvolil to temo, ker se mu je spričo velikih vojnih dogodkov zdela aktualna. V uvodu omenja svetovno vojno, češ, vojna je živo vplivala na sodobni duh in mu otvorila nove misli; niti življenjski nazor ni ostal nedotaknjen. Ob sklepu naglašá: zgodovina narodov ne pravi samo, kar so po prirodnih vplivih morali biti, nego tudi to, kar so po razviti in v razmerah življenja realizirani idejni vsebini hoteli biti, ter zaključuje: „Narod, ki je stekel upravičeno samozavest, da njegovega življenja ne ustvarjajo samo razmere, nego da ga izgrajajo tudi ideje, ki si jih je postavil kot svrhu, ta izide iz sedanje borbe zjeklenel...“

Izvajanja Bazalova so duhovita, kažejo o bogati filozofski načitanosti gospoda avtorja, pisatelja „Zgodovine filozofije“. Bila bi mnogo umljujejša širšim krogom, ko bi temeljila na konkretnih zgledih zgodovinskega razvoja. Najbolj bi seveda

mikali zgledi iz sodobne zgodovine, če bi se na pr. razlagali motivi vojskovanja sedaj vojskujočih se narodov in držav ali vsaj razkrajala najnovejša notranja zgodovina teh narodov, ki je rodila in morala roditi sedanjo vojno. Seveda razmere niso take, da bi se o vsem moglo mirno vsestranski razpravljati. Tudi zaključek študije je ostal vsesplošen; važna se mi zdi natančnejša ali nejasna opredelba idejnosti, ki vpliva na zgodovino naroda: „razvita in v razmerah življenja ustvarjena (realizovana) idejna vsebina“. Katera „ideja“ bo imela moč? Ali tista, ki jo je komu vcepila kratkoveka „učiteljska“ sedanost, ali ona, ki se ti rodi iz večje in daljše zgodovine in iz samostalnega motrenja razmer? Ali so vse takozvane „ideje“ zares ideje in zato upravičene? Vprašanj ne manjka.

Dr. Fr. Hešič.

Dr. Albert Bazala, Etika a narodno gospodarstvo. Zagreb, 1915. 35 str. Cena 50 h. — O tem predmetu je prof. Bazala predaval dne 14. maja 1915. O slični temi je govoril tudi že l. 1907. v Ljubljani; ono ljubljansko njegovo predavanje je izhajalo v „Novi Dobi“ in bilo odtisnjeno v posebni brošuri. Zakaj si je Bazala letos zopet izbral uprav vprašanje o razmerju med etiko in narodnim gospodarstvom, tega nam ne pravi nikjer; vobče v tem predavanju nikjer ne omenja sedanje vojne. Čitatelj pa že pri pogledu na naslov najde zvezo; zakaj spričo vojnih strahot se je že davno stavilo vprašanje, ali ne stojimo pred popolnim polomom etike in krščanstva. Vojni dogodki kot taki seveda niso „narodno gospodarstvo“, a to ni dvomno, da imajo kakor za vzrok tako za svrhu tudi gospodarske momente. Zato nam, ko čitamo Bazalovo brošuro, misli trajno uhajajo v dogodke sedanosti ter na mesto „narodnega gospodarstva“ stavimo „pripravljeno tehniko“. V tem smislu razumemo oziroma v sebi razvijamo Bazalove besede: „Dober gospodar postane često zel človek; a brez moralne oslombe se gospodarsko življenje ne more prav razvijati niti očuvati trzavic, dà niti notranjega poloma“. Tisti, ki hoče biti absolutno le „narodni gospodar“, bo prej ali slej čutil, da se je vživel preveč v to svojo abstrakcijo ter se naenkrat kakor „ubežni kralj“ znašel v prepadu. Popolni egoist-gospodar je namreč abstrakcija, v konkretnem gospodarskem življenju ne dela le gospodar nego tudi človek in tega kliče Bazala na dan, človeka, ki ne deluje čisto kot mašina za eno edino določeno svojo svrhu, ampak pušča v svojo tehniko in mehaniko nekaj duše, t. j. ostalih strani svojega dušnega življenja. Sicer se ti more zgoditi, kar je rekel že Klement Aleksandrijski, da bo tvoj konj ali tvoje zemljišče vredno petnajst talentov, a ti sam boš vreden le tri obole. In vprašal boš sosede: Kako to, da me ne ljubite? Gospodarski egoizem daje sicer samozavest in energijo, ali to so formalne vrline, ki dobe ceno šele, če jih zadahne idealni cilj. Kakor vidimo, stoji Bazala tudi tu na stališču idealista, ki ideala, t. j. duše ne izključuje iz računov, zato ne, ker vidi, da se ne sme izključevati, ker tvori objektivno realen faktor. Seveda filozof gleda z višine in zato vidi vse, kar vpliva na dogodke; kak abstraktni „narodni gospodar“ ali „birokrat“ ali vobče enostransko izobražen in vdelan človek se bo s svojega omejenega vidika filozofu smejal ter dalje verjel v popolno neodvisnost narodnega gospodarja od etike, dokler ne bo čutil okoli sebe samote „ubežnega kralja“.

Dr. Fran Hešič.

Mestna hranilnica ljubljanska

:: Ljubljana, Prešernova ulica št. 3. ::

Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914 . . . K **740,000.000**—

Vlog koncem junija 1914 nad . . . „ **44,500.000**—

Rezervnega zaklada . . . „ **1,330.000**—

:: Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po ::

4½%

brez odbitka. Hranilnica je **pupilarno varna** in stoji pod kontrolo **c. kr. deželne vlade**. Za varčevanje ima vpeljane lične

domače hranilnike.

Narodna knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče knjige:

Atila v Emoni. Roman. Napisal Ant. Aškerc. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 40 v, s pošto 10 v več.

Brodkovski odvetnik. Roman. Češki spisal V. Beneš-Šumavskiy. Cena broš. 1 K 50 vn., vez. 2 K. 50 vn., s pošto 20 vn. več.

Čez trnje do sreče. Roman. Spisal F. Senčar. Cena broš. 1 K 20 vn., vez. 2 K 20 vn., s pošto 20 vn. več.

Greh in smeh. Zabeljene in osoljene kratkočasnice. Zbral Tinček Hudaklin. Cena 1 K, s pošto 10 v več.

Gospod Žabar. Humoristično-satične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 80 v, s pošto 10 v več.

Narodni kataster Koroške. Spisal Ante Beg. Cena 60 v, s pošto 70 v.

Gospod Bucek. Humoristično-satične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 70 v, s pošto 10 v več.

Kralj Matjaž. Zgodovinski roman. Spisal Fran Remec. Cena broš. 2 K, vez. 3 K, s pošto 20 v več.

Lepi striček. (Bel-ami.) Roman. Francoski spisal Guy de Maupassant, prevel Oton Župančič. Cena broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 20 v več.

Ljubezen in junaštva strahopetnega praporščaka. Zgodovinska povest. Cena broš. 80 v, vez. 1 K 60 v, s pošto 10 v več.

Rienzi zadnji tribunov. Zgodovinski roman v dveh delih. Spisal Edward Lytton-Bulver. Cena 4 K, vez. 5 K 20, s pošto 20 v več.

Narodna knjigarna

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7

se priporoča slav. občinstvu za dobavo **knjig vseh strok** in **vseh jezikov** ter za **naročevanje vsakovrstnih nepolitičnih časopisov.**

Z „Narodno knjigarno“ združena

trgovina s papirjem, pisalnimi in risalnimi potrebščinami

je preskrbljena z najizbornejšim blagom in priporoča vsakovrsten **papir**: kancelijski, konceptni, pismeni ministrski, dokumentni, ovitni, barvani in za pisanje na stroj; ima svojo bogato zalogo

krasnih kaset pisemskega papirja,

veliko izbiro vsakovrstnih svinčnikov, peres, peresnikov, radirk, čopičev, črnih, barv, kred itd ter vse risarske in slikarske potrebščine zlasti za realce in gojence obrtne šole.

Nadalje je v zalogi bogata izbira

trgovskih knjig

vseh vrst v različni vezbi, istotako **notezov, beležnic** kupnih knjižic in sploh vseh potrebščin te stroke.

